

Nr 190

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om rikets mynt, m. m.; given Stockholms slott den 30 oktober 1970.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden och lagrådets protokoll, föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till

- 1) lag om rikets mynt,
- 2) lag om avrundning av vissa öresbelopp.

Under Hans Maj:ts

Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

BERTIL

G. E. Sträng

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås att mynten i valörerna ett öre, två öre och två kronor slopas. Kungl. Maj:t föreslås få rätt att förordna om sammansättningen av mynt i vilka inte guld eller silver ingår samt om sådana mynts vikt och utförande. Myntserien kommer att få det utseende som framgår av *bihang* till propositionen. Vidare föreslås införande av vissa avrundningsregler vid betalning av belopp som inte slutar på 5- eller 10-tal ören.

Den nya myntlagstiftningen skall enligt förslaget träda i kraft den 1 januari 1972 med en halvårig övergångstid. Avrundningsbestämmelserna föreslås träda i kraft vid övergångstidens utgång, den 1 juli 1972.

Förslag
till
Lag
om rikets mynt

Härigenom förordnas som följer.

1 §

Konungen har ensam rätt att låta tillverka och utge mynt. Dessa skall vara lagligt betalningsmedel.

2 §

Myntenheten kallas krona. Kronan delas i etthundra öre.

3 §

Mynt skall finnas i följande namnvärden, nämligen fem kronor, en krona, femtio öre, tjugofem öre, tio öre och fem öre. Dessutom får mynt med ett namnvärde av tio kronor finnas.

4 §

Om sammansättningen av mynt, i vilka icke ingår guld eller silver, samt om sådana mynts vikt och utförande förordnar Konungen.

5 §

Mynt som är så slitet att prägeln ej tydligt kan urskiljas eller som vanställt eller skadats är icke längre lagligt betalningsmedel.

-
1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 1972.
  2. Genom lagen upphäves lagen (1873: 31) om rikets mynt, lagen (1873: 31 s. 7) om övergången till det nya myntsystemet, lagen (1918: 478) om visst undantag från bestämmelserna i lagen om rikets mynt den 30 maj 1873.
  3. Äldre bestämmelser gäller fortfarande i fråga om omräkning av äldre myntsorter.
  4. Förekommer i lag eller annan författning hänvisning till bestämmelser om guldmynt i den gamla lagen, tillämpas dessa bestämmelser fortfarande.
  5. Ettöresmynt och tvåöresmynt samt femöresmynt, som präglats med stöd av den gamla lagen, upphör att vara lagligt betalningsmedel i riket vid utgången av juni 1972.
  6. Andra med stöd av den gamla lagen präglade mynt än som avses i föregående punkt är alltjämt lagligt betalningsmedel.

Förslag
till
Lag
om avrundning av vissa öresbelopp

Härigenom förordnas som följer.

1 §

Denna lag äger tillämpning på all slags betalning i svenskt mynt, om ej annat är uttryckligen överenskommet eller eljest får anses avtalat.

2 §

Ingår i belopp som skall betalas öretal, som ej är delbart med fem, skall detta avrundas till tal delbart med fem. Därvid skall slutsiffran ett, två, sex eller sju avrundas nedåt och tre, fyra, åtta eller nio uppåt.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1972.

Utdrag av protokollet över finansärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Regenten, Hertigen av Halland, i statsrådet på Stockholms slott den 16 oktober 1970.

Närvarande:

Ministern för utrikes ärendena NILSSON, statsråden STRÄNG, ANDERSSON, HOLMQVIST, ASPLING, SVEN-ERIC NILSSON, LUNDKVIST, GEIJER, MYRDAL, ODHNOFF, WICKMAN, MOBERG, BENGTSSON, NORLING, LÖFBERG, LIDBOM, CARLSSON.

Chefen för finansdepartementet, statsrådet Sträng, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter fråga om *ny myntlag, m. m.*, och anför.

1 Inledning

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande tillsatte chefen för finansdepartementet den 29 november 1963 en kommitté för att se över den gällande myntlagstiftningen. Kommittén avgav den 14 december 1965 betänkandet Ny myntserie (SOU 1966:4). Kommittéförslaget, som inte var enhälligt, innebar att myntserien skulle omfatta valörerna 1, 5, 10 och 25 öre samt 1 krona och 5 kronor jämte ett som minnesmynt avsett 10-kronorsmynt. Vidare föreslog kommittén att storleken av vissa mynt skulle minskas. I fråga om metallen i mynten föreslogs bl. a. att 1-kronemyntet skulle tillverkas av kopparnickel och inte av silver.

Förslaget remissbehandlades. Remissinstanserna ställde sig på det hela taget positiva till en reform av myntserien. Det framkom dock åtskilliga synpunkter som avvek från förslagen i betänkandet. Bl. a. gjordes det gällande att en övergång till kopparnickel i 1-kronan skulle tvinga fram omfattande ändringar eller utbyten av varu- och serviceautomater. Dessutom anfördes att varje ändring av myntserien eller av myntens storlek skulle leda till att åtskilliga myntsorteringsapparater och automatiska växelgivare måste byggas om eller ersättas med nya.

Chefen för finansdepartementet tillkallade den 14 december 1966 sakkunniga med uppdrag att slutföra översynen av myntlagstiftningen och därmed sammanhängande frågor (1966 års myntkommitté).

Med hänsyn till utvecklingen på silvermarknaden föreslog 1966 års mynt-

kommitté i skrivelse den 15 januari 1968 sådan ändring av lagen (1873: 31) om rikets mynt, att prägling av 1- och 2-kronorsmynt i kopparnickel möjliggjordes. Kommitténs skrivelse föranledde ändrad lydelse av 6 § lagen om rikets mynt (prop. 1968: 24, BaU 17, rskr 125, SFS 1968: 124).

1966 års myntkommitté har därefter slutfört sitt uppdrag och den 19 maj 1969 överlämnat betänkandet *Nya mynt* (SOU 1969: 17)¹. Till betänkandet har fogats en reservation av ledamoten Gustafsson. Betänkandet upptar förslag till ändring av myntserien och lagförslag.

Efter remiss har yttranden över betänkandet avgetts av mynt- och justeringsverket, bankinspektionen, försäkringsinspektionen, statistiska centralbyrån, riksrevisionsverket, kontrollstyrelsen, kommerskollegium, poststyrelsen, statens järnvägar, televerket, statens jordbruksnämnd, statens pris- och kartellnämnd, statens vattenfallsverk, fullmäktige i riksbanken, fullmäktige i riksgäldskontoret, generaltullstyrelsen, Svenska numismatiska föreningen, Svenska bankföreningen, Svenska sparbanksföreningen, Sveriges jordbrukskassaförbund, Konungariket Sveriges stadshypotekskassa, riksförsäkringsverket, Svenska kommunförbundet, Sveriges grossistförbund, Sveriges köpmannaförbund, Sveriges hantverks- och industriorganisation, Svensk industriförening, Kooperativa förbundet (KF), Svenska företagares riksförbund, Svenska arbetsgivareföreningen (SAF), Landsorganisationen i Sverige (LO), Tjänstemännens centralorganisation (TCO), Sveriges akademikers centralorganisation (SACO), Stockholms stad, Göteborgs stad, Malmö stad, Svenska lokaltrafikföreningen, Svenska busstrafikförbundet, Svenska taxiförbundet, Svenska petroleum institutet, De Blindas förening, Åhlén och Holm AB, KODA Leverantörföreningen Kontors- och datautrustning, AB Nils Adamssons Sjukvårdsaffär, Sporrong Myntapparater AB, Aktiebolaget Svenska Pressbyrån samt AB Iwan Omfors Fabriker.

Kommerskollegium har överlämnat yttranden från dels handelskamrarna i Stockholm, Norrköping, Jönköping, Visby, Malmö och Örebro, dels handelskamrarna i Göteborg, Borås och Karlstad (gemensamt yttrande).

Mynt- och justeringsverket, som gjort vissa undersökningar av metaller lämpliga för myntframställning, har i skrivelse den 17 april 1970 redogjort för dessa och lagt fram vissa förslag.

2 Gällande bestämmelser

2.1 Regeringsformen (RF)

I 72 § RF föreskrivs, att "riksbanken allena äger rätt att utgiva sedlar, som för mynt i riket må erkännas" och att riksbankens sedlar "skola, vid anfordran, inlösas av banken med guld efter deras lydelse". Sedan år 1931

¹ Betänkandet är undertecknat av departementsrådet i finansdepartementet Olof Lindberg, bankdirektören i riksbanken Åke Gustafsson och myntdirektören Benkt Ulvfot.

har riksbanken årligen befriats från skyldigheten att lösa in sina sedlar med guld.

Enligt 79 § RF får inte "någon förändring i rikets mynt till skrot eller korn, det vare sig till förhöjning eller avslag, äga rum utan riksdagens bifall; Konungens rättighet att låta slå mynt dock oförkränt". Skrot betecknar i detta sammanhang myntets bruttovikt och korn dess nettovikt i ädel metall. Riksdagens bifall har lämnats genom myntlagen och ändringar i denna. Bestämmelsen om Konungens rätt att slå mynt har ansetts innebära att Kungl. Maj:t får bestämma myntens utseende och prägel. Likaså har Kungl. Maj:t på grund av att någon reglering i lag av myntmängden inte finns ansetts ha rätt att besluta vilka kvantiteter skiljemynt av olika valörer som skall myntas.

2.2 Lagen (1873: 31) om rikets mynt (myntlagen)

Myntlagen föreskriver inledningsvis i 1—3 §§ att guld ensamt skall vara värdemätare i riket och utgöra grunden för myntväsendet. Enheten för rikets myntvikt skall vara det franska grammet. Räkneenheten skall kallas krona och denna delas i etthundra öre.

I fortsättningen ges i myntlagen bestämmelser som grundar sig på en uppdelning i huvud- och skiljemynt.

Enligt 4 § finns tre huvudmynt, ett på fem, ett på tio och ett på tjugo kronor. Dessa skall präglas av myntguld (90 % fint guld och 10 % koppar). Enligt 9 § får 5-kronestycken av guld myntas endast för statsverkets och riksbankens räkning. Riksbanken skall betala 1/2 % av det utmyntade beloppets värde för att täcka kostnaderna för myntning. Guldmynt i övriga valörer kan var och en få som lämnar in guld till myntverket och betalar viss i 9 § bestämd avgift.

I 5 § föreskrivs att skiljemynt skall präglas av följande metaller: 1. silver, legerat med koppar eller med koppar och nickel eller med annan för ändamålet lämpad metall, 2. kopparnickel, 3. brons eller järn.

Enligt 6 § (ändrad senast 1968: 124) skall av silver präglas mynt i valörerna två kronor, en krona, femtio öre, tjugofem öre och tio öre. Dessutom skall av silver präglas mynt med ett namnvärde av fem kronor efter av Kungl. Maj:t för varje gång därom meddelat beslut. Silvermynten skall myntas av en legering som innehåller minst 40 % silver. I paragrafen anges också hur mycket fint silver etthundra stycken silvermynt av de olika valörerna skall innehålla. Mynt i samtliga nämnda valörer med undantag av 5-kronorsmyntet får enligt föreskrift i paragrafens sista stycke präglas också i kopparnickel. Sådan prägling förutsätter dock särskilt beslut av Kungl. Maj:t.

Enligt 7 § skall mynt i valörerna fem öre, två öre och ett öre präglas av brons. Alternativt får mynten präglas av järn efter särskilt beslut av Kungl. Maj:t. Skiljemynt får enligt 10 § inte präglas för enskildas räkning.

Enligt 11 § meddelar Kungl. Maj:t närmare bestämmelser om sammansättningen av de legeringar, av vilka silver-, kopparnickel- och bronsmynt skall utmyntas, om silvermyntens vikt, om det antal skiljemynt av andra slag som skall utmyntas av viss viktmängd metall och om högsta tillåtna avvikelser i fråga om silvermyntens silverhalt och vikt. Det ankommer också på Kungl. Maj:t att förordna om myntens diameter, prägel, inskrift, rand och utseende i övrigt.

12—18 §§ innehåller ytterligare bestämmelser om huvud- och skiljemynt.

I 12 § föreskrivs att guldmynt präglade i enlighet med myntlagens bestämmelser alltid är lagligt betalningsmedel. Skiljemynt däremot är endast statens kassor skyldiga att mottaga till obegränsat belopp. Andra är inte skyldiga att i en betalning ta emot högre belopp än femtio kronor i 5-kronorsmynt, tjugo kronor i 2- och 1-kronorsmynt, fem kronor i mindre silvermynt eller kopparnickelmynt, en krona i bronsmynt och en krona i järnmynt.

I 13 § föreskrivs att skadade mynt inte är lagligt betalningsmedel. Myntverket kan dock lösa in skiljemynt till namnvärdet om skadan inte orsakat någon avsevärd minskning av myntens vikt och om den som lämnar in mynten för inlösen kan anses ha tagit emot dem i god tro och därvid inte åsidosatt vanlig försiktighet samt anledning inte heller finns till antagande att han själv avsiktligt åstadkommit skadan.

I förhållande till statens kassor är enligt 14 § 20- och 10-kronorsmynt inte lagligt betalningsmedel om de genom nötning förlorat mer än 2 % av den i 4 § bestämda vikten, medan 5-kronorsmynt av guld förlorar denna egenskap först om de är så nötta att man inte med säkerhet kan avgöra om de är lagligen präglade. Gentemot andra än statens kassor är 20- och 10-kronorsmynt inte lagligt betalningsmedel om vikten med mer än 0,5 % understiger vad som föreskrivs i 4 §, medan 5-kronorsmynt av guld inte är lagligt betalningsmedel om de förlorat mer än 0,6 % av sin vikt. Skiljemynt är inte lagligt betalningsmedel i förhållande till statens kassor, när de är så nötta att man inte med säkerhet kan avgöra om de är lagligen präglade. När prägelgen genom nötning blivit otydlig är endast statens kassor skyldiga att mottaga skiljemynten.

Enligt 15 § får mynt, som inte längre är lagligt betalningsmedel i förhållande till vem som helst, liksom silvermynt som med 4 % eller mer understiger sin rätta vikt, inte på nytt sättas i omlopp, sedan de kommit in till någon av statens kassor.

Enligt 16 § har var och en rätt att i riksbankens huvudkontor samt i dess avdelningskontor i Göteborg och Malmö få sådana mynt som endast är lagligt betalningsmedel i förhållande till statens kassor växlade mot samma slag av gångbara mynt, oberoende av beloppets storlek. Var och en kan också i dessa kontor växla vilket som helst med tio kronor delbart belopp av skiljemynt mot guldmynt. Sådan växling kan dock inte ske under tid då

riksbanken befriats från skyldigheten att vid anfordran lösa in av banken utgivna sedlar med guld. I 16 § erinras dessutom om att det genom särskilda föreskrifter bestäms på vilka andra ställen utväxling av mynt skall kunna ske. Enligt 17 § skall vad som i 12 §, 13 § första punkten samt 14, 15 och 16 §§ föreskrivs om rikets mynt, dess giltighet som betalningsmedel, dess inväxling och utgivande av statens kassor — med beaktande av gällande konventioner mellan Sverige, Danmark och Norge — gälla också i Norge och Danmark präglade mynt av guld, silver, kopparnickel, brons eller järn (jfr SFS 1924: 68).

Enligt 18 § får riksbanken i de statens kassor, som Kungl. Maj:t bestämmer, vid anfordran växla vilket som helst med tio kronor delbart belopp av sådana skiljemynt, som är lagligt betalningsmedel i förhållande till statens kassor, mot guldmynt eller riksbankens sedlar.

2.3 Övriga författningar

Bestämmelser om mynt finns i ett flertal andra författningar än myntlagen, varav här skall nämnas följande.

1. Lagen (1873: 31 s. 7) om övergången till det nya myntsystemet.
2. Kungörelsen (1893: 112 s. 2) angående sätt och tid för inlösen av vanställda eller skadade svenska myntstycken av silver eller brons m. m. I denna kungörelse föreskrivs bl. a. att myntdirektören skall avgöra om mynten skall lösas in till fulla prägelvärdet eller endast efter metallvärdet samt att den förlust som uppstår genom inlösen till namnvärdet av nött svenskt guldmynt eller av skadat eller nött svenskt skiljemynt tills vidare skall betalas av myntverket och redovisas i dess räkenskaper. Bestämmelserna om inlösen av mynt, vilka ursprungligen gällde för tiden till 1895 års utgång, har genom kungörelsen (1895: 98) fått förlängd giltighet tills vidare.
3. Kungörelsen (1908: 171) angående myntväxling. I kungörelsen föreskrivs att den rätt till myntväxling som allmänheten har enligt 16 § myntlagen kan utövas vid riksbankens samtliga kontor. Vidare stadgas att var och en får mot lagligen i riket gällande guldmynt eller sedlar växla till sig skiljemynt av silver eller brons. Enligt kungörelsen (1914: 136) angående utväxling i riksbanken av skiljemynt av silver eller brons har fullmäktige i riksbanken emellertid rätt att tills vidare bestämma i vilken omfattning sådan utväxling skall äga rum i riksbanken.
4. Lagen (1918: 478) om visst undantag från bestämmelserna i lagen om rikets mynt den 30 maj 1873. Genom förstnämnda lag infördes möjlighet för Kungl. Maj:t att låta prägla skiljemynt med den vikt och metalliska sammansättning varom överenskommelse kunde komma att träffas med Danmark och Norge.
5. Lagen (1924: 68) angående upphävande av danska och norska skiljemynts giltighet som lagligt betalningsmedel i Sverige.

6. Kungörelsen (1952:629) angående ny prägel och inskrift å skiljemynten.

7. Kungörelsen (1968:15) om förbud mot nedsmältning av skiljemynt.

8. Kungörelsen (1968:126) med vissa bestämmelser om skiljemynt. I denna kungörelse föreskrivs, att silvermynt skall tillverkas av en legering av 40 % silver, 50 % koppar, 5 % nickel och 5 % zink. Kopparnickelmynt skall tillverkas i valörerna två kronor, femtio öre, tjugofem öre och tio öre av en legering av 75 % koppar och 25 % nickel och i valören en krona av ett pläterat material i tre skikt, det mellersta av en legering av 97 % koppar och 3 % nickel och de yttre skikten av en legering av 75 % koppar och 25 % nickel. Vardera ytskiktets vikt skall vara 10 % av myntets vikt. Bronsmynt skall tillverkas av en legering av 95 % koppar, 4 % tenn och 1 % zink. I 2 § lämnas i tabellform uppgifter om myntens vikt. Avvikelse över eller under den i 1 § föreskrivna silverhalten får enligt stadgande i 3 § vara för 100 silvermynt högst 1 % av myntens sammanlagda vikt. Vidare föreskrivs att avvikelse över eller under den nominella vikten vid uppvägning av det antal mynt, som närmast motsvarar 1 kg, får för silvermynt vara högst 1 % och för andra mynt högst 2 %.

Härutöver finns bestämmelser om mynt i myntkonventioner mellan Sverige, Danmark och Norge.

2.4 Myntserien

I betänkandet "Ny myntserie" s. 15—21 har lämnats en utförlig redogörelse rörande nu gällande myntserie och dess tillkomst. Ytterligare uppgifter om nu gällande skiljemynt lämnas i följande sammanställning.

Valör	Diameter mm	Vikt i fint silver g	Total vikt g	Legering %
5 kronor	34	7,2	18	40 silver, 50 koppar, 5 nickel, 5 zink
2 kronor	31	5,6	14	40 silver, 50 koppar, 5 nickel, 5 zink
2 kronor	31		13,3	75 koppar, 25 nickel
1 krona	25	2,8	7	40 silver, 50 koppar, 5 nickel, 5 zink
1 krona	25		7	pläterat material i tre skikt, det mellersta 97 koppar och 3 nickel och de yttre skikten av 75 koppar och 25 nickel

Valör	Dia- meter mm	Vikt i fint silver g	Total vikt g	Legering %
50 öre	22	1,92	4,8	40 silver, 50 koppar, 5 nickel, 5 zink
50 öre	22		4,5	75 koppar, 25 nickel
25 öre	17	0,928	2,32	40 silver, 50 koppar, 5 nickel, 5 zink
25 öre	17		2,18	75 koppar, 25 nickel
10 öre	15	0,576	1,44	40 silver, 50 koppar, 5 nickel, 5 zink
10 öre	15		1,35	75 koppar, 25 nickel
5 öre	27		8	95 koppar, 4 tenn, 1 zink
5 öre	27		6,94	järn
2 öre	21		4	95 koppar, 4 tenn, 1 zink
2 öre	21		3,47	järn
1 öre	16		2	95 koppar, 4 tenn, 1 zink
1 öre	16		1,74	järn

Valörerna 50, 25 och 10 öre har sedan år 1962 präglats uteslutande i kopparnickel. Präglingen av valörerna 2 kronor i kopparnickel och 1 krona i pläterat material har påbörjats under år 1968. Några järnmynt har inte präglats efter år 1950.

3 Tidigare förslag

3.1 Betänkandet "Ny myntserie" (SOU 1966: 4)

3.1.1 Valörer

Kommittén utgick från att kronan fortfarande skulle vara räkneenhet och indelas i etthundra öre samt att skiljemynt skulle finnas endast i sådana valörer, av vilka det fanns ett påtagligt behov. För att myntserien skulle kunna fungera tillfredsställande under så lång tid som möjligt sökte kommittén också beakta de framtida behoven. Eftersom skiljemynten genom förändringen i penningvärdet representerade en mindre köpkraft än tidigare ansåg kommittén att antalet mynt i de lägsta valörerna borde nedbringas. Också av andra skäl var det enligt kommitténs mening önskvärt med en

kortare myntserie än den nuvarande. Ett mindre antal valörer skulle bl. a. göra det lättare för mynt- och justeringsverket att tillgodose ökad efterfrågan på mynt. Efter att ha övervägt olika alternativ förordade kommittén en serie omfattande 1, 5, 10 och 25 öre samt 1 krona och 5 kronor. Dessutom föreslogs som minnesmynt ett mynt i valören 10 kronor. 2-öringen, 50-öringen och 2-kronan skulle avskaffas. Dessa tre mynt hade enligt kommittén en relativt sett mindre användning i den allmänna rörelsen än övriga mynt i serien. Dessutom kunde man genom att utmönstra 2-öringen och 2-kronan minska storleken på 5-öringen och 5-kronan, vilket kommittén fann vara väsentligt för att den nya serien skulle bli praktiskt användbar. Mera tveksam hade man varit i fråga om att avskaffa 50-öringen, men kommittén ansåg fördelarna med en starkare reducering av myntserien vara så stora, att det motiverade ett slopande också av detta mynt.

3.1.2 Storlek, vikt och prägel

I betänkandet framhölls att om man, som kommittén föreslog, avskaffade 2-öringen, skulle 5-öringen kunna göras mindre och lätthanterligare. Myntframställningen kunde också göras billigare. För automatfabrikanterna och automathandeln skulle en ny utformning inte medföra några nämnvärda svårigheter, eftersom myntet huvudsakligen förekommer endast i automater med växelåtergivning. Efter att ha gjort vissa provpräglingar förordade kommittén en minskning av 5-öringens diameter från nuvarande 27 mm till 18 mm. Myntets vikt, som nu är 8 g, skulle i den nya utformningen bli ca 2,7 g. Prägelns skulle enligt kommitténs förslag vara densamma som nu, men i förminskat utförande.

För 10- och 25-öresmyntens vidkommande föreslogs inte några förändringar beträffande storlek och vikt. Den nuvarande prägelns på dessa mynt ansågs också i fortsättningen vara lämpad för mynt av kopparnickel.

I fråga om 1-kronemyntet föreslogs — främst med hänsyn till automathandeln — ingen ändring av storleken.

För 5-kronorsmyntets del förordades en reducering från nuvarande 34 till 29 mm. Myntet skulle då bli 4 mm större än 1-kronan och 2 mm mindre än den nuvarande 2-kronan.

En reservant i kommittén ansåg att i betänkandet borde ha förordats en minskning av 1-kronans diameter för att bereda möjlighet till en ytterligare reducering i storleken på 5-kronorsmyntet.

3.1.3 Metaller

I betänkandet föreslogs att 1- och 5-öresmynten skulle tillverkas av brons, alternativt under vissa förhållanden av järn eller kopparpläterat järn. Beträffande 10- och 25-öresmynten förordades att mynten i framtiden skulle tillverkas enbart i kopparnickel (75 % koppar, 25 % nickel). Vidare föreslogs att 1- och 5-kronorsmynten skulle präglas i kopparnickel i stället för

som nu i 40 % silverlegering samt att minnesmyntet på 10 kronor skulle få 90 % silverhalt.

3.1.4 Remissbehandlingen

Förslaget att valörerna 1, 5, 10 och 25 öre samt 1 krona och 5 kronor även i fortsättningen skulle ingå i myntserien medan valörerna 2 öre och 2 kronor skulle avskaffas lämnades i huvudsak utan erinran vid remissbehandlingen. Förslaget att slopa 50-öresmyntet mötte däremot kritik hos åtskilliga remissinstanser. Som skäl för att behålla myntet anfördes bl. a. att steget mellan 25 öre och 1 krona är för stort. Med hänsyn till prisutvecklingen ansågs också 50-öresmyntet väl försvara sin plats i serien. Man uttryckte vidare farhågor för att ett slopande av myntet skulle medföra en stark ökning av behovet av 25-öresmynt. 50-öresmyntet hade slutligen visat sig vara mycket lämpligt vid olika avgiftskombinationer inom trafikföretag och liknande rörelser.

Förslaget att behålla nuvarande färg och prägel på 1- och 5-öresmynten lämnades i huvudsak utan erinran. Med hänsyn till förväxlingsrisken riktades däremot från vissa håll kritik mot den ringa diameterskillnaden, 2 mm, mellan de båda mynten. Det ifrågasattes också om inte 5-öresmyntet borde göras något större än som föreslagits. För att minska förväxlingsriskerna beträffande mynt inom diameterområdet 15—18 mm framlades förslag om varierande prägel och om kanträffling av vissa mynt.

Den i betänkandet reservationsvis föreslagna minskningen av 1-kronemyntets storlek fann flera remissinstanser mycket tilltalande. Det framhölls att ett av våra vanligaste mynt härigenom skulle bli mer lätthanterligt. Förväxlingsriskerna i förhållande till främst övriga nordiska länders mynt av ungefär motsvarande värde skulle vidare reduceras avsevärt.

I samband med remissbehandlingen av betänkandet bildades en organisation (Automathandelns Branschorganisation), som i en skrivelse till chefen för finansdepartementet protesterade mot varje ändring av 1-kronemyntets diameter.

Förslagen i fråga om metallerna i 1-, 5-, 10- och 25-öres- samt 5- och 10-kronorsmynten lämnades i huvudsak utan erinran vid remissbehandlingen. Förslaget att som metall i 1-kronemyntet använda kopparnickel kritiserades emellertid, bl. a. av företrädare för automatbranschen. Man framhöll att en ändring av legeringen kunde accepteras endast under förutsättning att myntets elektriska och magnetiska egenskaper inte förändrades.

3.2 Motioner i riksdagen

År 1966 väcktes i riksdagen tre motioner (II: 281, II: 284 och II: 682) om avskaffande av 1- och 2-öresmynten. I motionerna framfördes i huvudsak följande. På grund av prisutvecklingen har vi numera ett helt annat pen-

ningvärde än för omkring 100 år sedan. 5-öresmyntets köpkraft motsvarar i dag knappast 1-öresmyntets år 1873. Att i det dagliga livet använda mynt som inte representerar något värde av betydenhet innebär i många avseenden uppenbara nackdelar. Exempelvis ur arbetsbesparingssynpunkt skulle mycket vara att vinna om priserna kunde räknas i femtal som lägsta valör. Myntningskostnaden för 1- och 2-öringarna är också betydligt större än det värde de representerar. Om dessa mynt drogs in skulle 5-öresmyntet kunna göras mindre skrymmande. Ett slopande av 1- och 2-öresmynten är därför välmotiverat. Åtgärden skulle inte ha någon som helst betydelse för prisutvecklingen. Olägenheterna med att prishöjningar och prissänkningar måste ske i 5-öressteg borde inte vara större än vad 1-öresvariationerna var på 1870-talet. — Bankoutskottet anförde i sitt av riksdagen godkända utlåtande (BaU 1966: 4, Prot. FK 6: 10, AK 6: 23), att Kungl. Maj:ts ställningstagande till den tidigare utredningen borde avvaktas, innan något uttalande om ändringar i den nuvarande myntserien gjordes från riksdagens sida.

4 1966 års myntkommittés förslag till myntserie

4.1 Metallkostnad

Kommittén har i betänkandet "Nya mynt" (SOU 1969: 17 s. 21 o. f.) lämnat en redogörelse för kostnadsutvecklingen för de viktigaste myntmetallerna och för åtgärder i anledning härav i olika länder. För ett preliminärt förslag i Norge om att slopa 1- och 2-öresmynten redogörs på s. 34 o. f. i betänkandet.

4.2 Valörer

Myntkommittén erinrar till en början om att enligt kommitténs direktiv en reform av myntserien borde ske under hänsynstagande till de ekonomiska verkningarna. Kommittén skulle vidare i huvudsak utgå från att myntserien skulle omfatta de valörer som föreslagits i betänkandet "Ny myntserie" (SOU 1966: 4) men dock vara oförhindrad att pröva alternativ som aktualiserats under remissbehandlingen av detta.

Beträffande 2-, 5-, 10- och 25-öresvalörerna föreligger enligt kommitténs uppfattning inte anledning att gå ifrån det första utredningsförslaget. Av skäl, som anförts i det tidigare betänkandet och som i huvudsak lämnats utan erinran vid remissbehandlingen, bör valörerna 5, 10 och 25 öre samt 1 krona och 5 kronor även i fortsättningen ingå i myntserien, medan valörerna 2 öre och 2 kronor avskaffas. Vidare bör minnesmynt kunna präglas i valören 10 kronor.

Frågan om 50- och 1-öresmynten bör behållas eller ej har kommittén däremot ansett böra övervägas ytterligare.

4.2.1 50-öresmyntet

I betänkandet "Ny myntserie" ansågs att 50-öringens andel av den totala myntomsättningen var förhållandevis obetydlig. Myntet förekom också bara sparsamt i automater. Ville man få en kortare myntserie, låg det därför nära till hands att avskaffa 50-öresmyntet.

1966 års myntkommitté anför att ett motiv för att slopa 50-öresmyntet skulle vara att ett mindre antal valörer gör det lättare att tillgodose ökad efterfrågan på mynt. En kortare myntserie skulle också erbjuda bättre möjlighet att genom myntens diameter skilja de olika valörerna åt. Kommittén finner emellertid fördelarna av en förkortad myntserie inte vara så stora, att de motiverar ett slopande av 50-öresmyntet. Utväxlingen från myntverket av 50-öresmynt under de senaste åren ger inte heller belägg för att myntet skulle vara obehövligt. Till detta kommer att 50-öresmyntet tillsammans med 10-öresmyntet underlättar en prissättning till hela tiotal ören. Vid en sådan prissättning kan decimalsystemets fördelar utnyttjas genom att addition av den sista öreskolumnen blir överflödigt. Kommittén anser därför att 50-öresmyntet även i fortsättningen bör ingå i myntserien.

4.2.2 1-öresmyntet

Kommittén erinrar till en början om att den tidigare myntkommittén framhållit att behovet av 1-öresmyntet kunde ifrågasättas därför att det representerade ett så litet köpvärde och av många inte ansågs fylla något praktiskt ändamål, men att det å andra sidan motsvarade den minsta enheten i vårt räknesystem. Avsaknaden av ett mynt i denna räkneenhet skulle enligt den tidigare kommitténs uppfattning medföra olägenheter och praktiska svårigheter av olika slag, varför myntet borde behållas. Som stöd för denna ståndpunkt åberopades också hänsyn till prissättningen inom detaljhandeln och farhågor som uttalats från konsumenthåll att ett slopande av 1-öringen skulle kunna föranleda avrundningar uppåt av priserna. Med anledning av det sistnämnda har 1966 års myntkommitté ansett det lämpligt att låta utreda de beräknade verkningarna på konsumentpriserna om såväl 1- som 2-öresmyntet skulle avskaffas. Utredningen, som gjorts genom statistiska centralbyråns försorg (SOU 1969: 17, bil. 5) visar att konsumentprisindex, om priserna på de enskilda varorna inte ändras utan summan avrundas uppåt vid betalning av hela inköpet, höjs med högst 0,04 % (0,1 indexenheter). Om priserna på de enskilda varor som inte har priser delbara med fem genomgående avrundas uppåt, påverkas index med allra högst 0,15 % (0,3 enheter). Om avrundningen sker nedåt betyder detta motsvarande sänkning av index. En avrundning till närmaste femtal öre — antingen av köpesumman eller av priserna på de enskilda varorna — skulle innebära att höjningar och sänkningar tog ut varandra. Kommittén påpekar att eventuella prishöjningar sålunda inte synes bli av sådan storlek att de utgör ett avgörande hinder mot en reform, om denna från andra synpunkter

anses önskvärd. En prishöjning som är föranledd av 1-öresmyntets slopande, kan vidare antas bli av engångsnatur, så att på längre sikt prisutvecklingen i stort blir densamma med eller utan 1-öresmynt.

Kommittén erinrar vidare om att år 1873, när den nuvarande myntserien kom till, representerade 1-öresmyntet ett helt annat värde än det gör nu och påpekar att olägenheterna med att prishöjningar och prissäskningar måste ske med fem öre inte borde vara större än vad förändringarna med ett öre var vid denna tid. I detta sammanhang framhålls också att den lägsta valören i USA (1 cent) och i Englands nya decimalvalutasystem (0,5 new penny) båda har ett kursvärde av drygt fem öre.

Om 1- och 2-öresmynten slopas — fortsätter kommittén — måste affärsinnehavarna antingen behålla priser som inte är delbara med fem men vid betalningen avrunda summan till femtal ören eller sätta priserna på de enskilda varorna i femtal ören. Kommittén förutsätter att avrundningarna därvid skulle komma att ske till närmaste femtal ören och sålunda i båda fallen ta ut varandra. Varken säljaren eller köparen skulle komma att förlora på detta. För flertalet varor, nämligen sådana som har ett högt örespris eller så hög handelsmarginal att en avrundning inte ändrar varans karaktär av högmarginalvara, bör enligt kommitténs mening en avrundning vara genomförbar i detaljhandelsledet. För vissa varor, särskilt en del ur konsumentsynpunkt "tunga" sådana som mjölk och bryggerivaror, är detta emellertid svårare, eftersom både priset per enhet är lågt och handelsmarginalen liten. För t. ex. mjölk, grädde, smör och margarin är detaljhandelsmarginalen ca 13 %, medan genomsnittet inom livsmedelshandeln ligger på ca 23 %. En avrundning av priserna på bl. a. nu nämnda varor saknar därför inte betydelse. Å andra sidan, framhåller kommittén, bör man beakta prisspridningen mellan olika affärer i livsmedelsbranschen. Enligt utredningar av statens pris- och kartellnämnd (SOU 1969: 17 bil. 6) varierade t. ex. literpriset på mjölk under en och samma dag i Falun mellan 1: 02 och 1: 09 kr. och priset på 1/2 kg margarin under en och samma dag i Borlänge mellan 1: 72 och 1: 98 kr.

Vissa priser, framhåller kommittén, kan också efter ett slopande av de båda lägsta valörerna i varje fall till att börja med komma att sättas i tal som inte är delbara med fem, varvid endast avrundning av den totala köpesumman kan komma i fråga. Därvid kan problem uppkomma vid användningen av kassaregister. I de flesta av dessa är det sålunda inte möjligt att med hjälp av subtotal- och minusförfarande avrunda slutbelopp nedåt. Där detta går är förfarandet emellertid, liksom avrundning uppåt, komplicerat och tidsödande i förhållande till övriga kassaoperationer. Saknas subtraktionsmöjligheter synes man bli nödsakad acceptera att registreringen inte exakt återger de faktiska förhållandena vid betalningstransaktionen. För att avrundning skall kunna ske nedåt också vid användning av kassaregister med växelgivare måste antingen kassaregistren förses med subtraktionsmöj-

ligheter eller växelgivarna ändras så att automatisk avrundning sker. Kommittén finner därför sannolikt att man åtminstone i den del av handeln som använder snabbköpskassor skulle komma att eftersträva en prissättning i hela femtal ören.

Kommittén har sökt klarlägga, om ett avskaffande av mynten i de båda lägsta valörerna skulle medföra återverkningar på andra verksamhetsområden.

För uppbördens av mervärdeskatt beräknas sloandet av 1- och 2-öresmynten inte få någon betydelse eller medföra några komplikationer. På vissa områden — t. ex. i fråga om televerkets och statens järnvägars taxor — har avrundningar av räkningarnas slutsumma redan genomförts. I den mån så inte skett på liknande områden anser kommittén att det inte heller där bör vara några större tekniska svårigheter att runda av priserna till femtal ören. Från bankhåll har vidare framhållits att ett avskaffande av mynten skulle vara fördelaktigt ur driftssynpunkt och att några tekniska svårigheter av betydelse inte skulle uppkomma.

Ur bokföringssynpunkt skulle emellertid, om 1-öresmyntet slopas, vissa problem kunna uppstå. Kommittén påpekar att när debitering sker utan avrundning till femtal ören kommer en kontant in- eller utbetalning inte alltid att stämma överens med det belopp i räkenskaperna som betalningen avser. Skillnaden torde då vid bokföringen komma att redovisas särskilt. Detta anser kommittén inte behöva medföra några principiella svårigheter från redovisningssynpunkt. Samma metoder synes kunna användas som redan nu tillämpas vid t. ex. bokföring av kassarabatt då mottagen likvid för fakturor noteras. Också i detta fall skiljer sig redovisat och betalt belopp. Skillnaden bokförs då på särskilt konto. En ökning av bokföringsarbetet är emellertid ofrånkomlig.

Man kan ta för givet, säger kommittén, att ett slopande av 1-öringen kommer att påskynda utvecklingen inom näringslivet mot öreslös redovisning. Där en sådan redovisning inte tillämpas, kommer beloppen sannolikt att såvitt möjligt utjämnas till närmast högre eller lägre femtal ören, då redovisningshandlingen upprättas.

Enligt kommitténs mening representerar 1-öresmyntet ett alltför ringa värde för att i längden behållas. Växlingstransaktioner, där man måste använda 1- och 2-öringar, torde av många anses vålla onödigt besvär. Hanteringen av dessa mynt orsakar ofta tidsförlust och irritation i den allmänna omsättningen.

Också från kostnadssynpunkt kan det enligt kommitténs mening ifrågasättas om 1-öresmyntet bör behållas. Metallvärdet i myntet överstiger namnvärdet, och det totala tillverkningsvärdet uppgår till nära tre öre. Med den instabilitet som kännetecknar kopparpriserna — de höga noteringarna har sammanfallit med oroliga politiska förhållanden i kopparproducerande länder — kan metallvärdet i framtiden komma att stiga avsevärt. Även om

olägenheterna av ett metalliskt övervärde i mynt inte bör överdrivas — myntningskostnaden bör bedömas i förhållande till den tid myntet är i bruk — är det mot bakgrunden av 1-öresmyntets nuvarande funktion knappast rimligt att tillverka ett sådant mynt med ett metallvärde som så klart överstiger det nominella värdet. Vidare får man räkna med ökad risk att myntet smältes ned. Att gå över till andra material, t. ex. järn, zink eller aluminium, som är underlägsna bronzen som myntmaterial, anser kommittén helst inte böra komma i fråga.

I fråga om myntets funktion erinrar kommittén om de verkningar, som användningen inom detaljhandeln av automatiska växelgivare för med sig. Dessa betalar snabbt tillbaka växelmynt på betalningar som handeln helst vill ha i stora betalningsenheter, 1-kronor och högre. Denna utmatning av småmynt till allmänheten motsvaras i affärerna inte av några metoder för att till deras kassor få in småmynt. Det är för dem fördelaktigt att i stället få småmynten paketerade och uppräknade av bankerna. Bankerna torde å sin sida inte ha någon önskan att få in osorterade växelmynt i relativt små poster från allmänheten annat än för att täcka de behov de inte kan få tillgodosedda genom leveranser från riksbanken och mynt- och justeringsverket. Man måste således räkna med en ständig och stark efterfrågan på 1-öresmynt från handels sida med resultat att en myntbrist uppstår, sett från handels synpunkt. Kommittén påpekar att denna myntbrist tidvis har ansetts mycket besvärande.

Produktionen av 1- och 2-öresmynt, som under de senaste åren uppgått till ca 20 milj. stycken per år av vardera valören, har praktiskt taget helt gått åt till att öka mängden av cirkulerande mynt, då inlösningsen av nötta mynt är helt obetydlig. Om man — som kommittén föreslår — avskaffar 2-öringen, kommer behovet av 1-öresmynt att öka. Kommittén uppskattar detta behov till ca 50 milj. stycken 1-öresmynt per år men framhåller att därvid ändå en s. k. myntbrist skulle finnas. Sedan handeln gått över till systemet med växelgivare torde man nämligen kunna säga, att behovet av småmynt är i det närmaste omätligt. Handels rationaliseringsvinster blir således sedda ur samhällsekonomisk synpunkt avsevärt mindre genom kostnaderna för framställning och distribution av småmynt, vilka kan sägas vara något av engångsmynt. Kommittén finner det knappast rimligt att vid exempelvis en framtida myntproduktion på 200 milj. stycken mynt per år reservera kanske hälften av tillverkningskapaciteten för 1-öresmynten, för att dessa skall finnas att tillgå för handeln i något så när tillfredsställande omfattning. Om myntet i fortsättningen framställs i brons måste man också som nämnts räkna med ett markant metalliskt övervärde. Till detta kommer fabriktions- och distributionskostnader som gör att myntet, när det i växelgivaren fyller sin funktion, har dragit en kostnad av många gånger myntets nominella värde. Om man — trots de nackdelar detta som tidigare nämnts skulle medföra — går över till annat material i myntet, t. ex.

järn, zink eller aluminium, kan visserligen metallvärdet i myntet avsevärt nedbringas, men framställnings- och distributionskostnaderna kvarstår alltså jämt.

Kommittén påpekar att när man i betänkandet "Ny myntserie" föreslog att 1-öresmyntet skulle behållas, torde man ha utgått från att behovet av myntet snabbt skulle minska, att detta därför skulle försvinna ur cirkulationen av sig självt och att man därigenom kunde undvika de svårigheter som uppstår vid en indragning. Emellertid — framhåller kommittén — har utvecklingen blivit en annan. Handeln har i stället minskat problemet med mynthanteringen genom automatisering av butikskassorna. Detta har å sin sida medfört att myntverket, riksbanken och övriga banker fått en alltså svårare uppgift att förse handeln med småmynt.

Det framstår således enligt kommitténs uppfattning som angeläget att minska de kostnadsmässiga olägenheterna vid framställningen och distributionen av 1-öresmyntet. Kommittén håller före att den mest radikala åtgärden vore att låta myntet utgå ur myntserien. Men eftersom 1-öringen representerar en räkneenhet i ett myntsystem, som bygger på myntenhetens (kronans) indelning i hundra delar får ett slopande av myntet följder av en helt annan art än vid andra förändringar i myntserien. Sålunda kommer sådana frågor som detaljhandelns marginaler, butiks- och bokföringsorganisation m. m. in i bilden. Även om — som kommitténs undersökningar givit vid handen — några absoluta hinder för att avskaffa myntet inte synes föreligga, finner kommittén med hänsyn till de komplikationer och negativa verkningar som också är förenade med ett slopande av 1-öresmyntet att övervägande skäl talar för att myntet behålls. Kommittén framhåller dock att olägenheterna med 1-öresmyntet skulle kunna minskas om myntet genom olika åtgärder kunde sättas i verklig cirkulation eller om man inom handeln minskade användningen av myntet.

Kommittén anser det inte rimligt att fortsätta att prägla 1-öresmynt i ett material, vars kostnad väsentligt överstiger namnvärdet och som i framtiden kan komma att bli ännu dyrare. Myntet bör därför enligt kommittén i fortsättningen präglas i någon billigare metall, även om myntet därigenom skulle bli mindre estetiskt tilltalande och hållbart.

4.2.3 Kommitténs förslag till valörer

Som framgår av det anförda har kommittén funnit övervägande skäl tala för att 1-öresmyntet behållas tills vidare. Också 50-öresmyntet bör enligt kommitténs mening finnas kvar i serien. Denna skall således enligt förslaget omfatta valörerna 1, 5, 10, 25 och 50 öre samt 1 krona och 5 kronor. Minnesmynt föreslås kunna präglas i valören 10 kronor.

Kommitténs förslag att behålla 1-öresmyntet omfattas inte av herr Gustafsson, som i avgiven reservation bl. a. framhåller följande. Enighet råder om att 1-öresmyntet representerar ett alltför ringa värde för att i längden

böra behållas och om att växlingstransaktioner med 1-öresmynt ofta anses onödiga och därför besvärande och irriterande. Vad angår befarade prishöjningar, som ibland åberopas som skäl för att behålla myntet, torde av kommitténs betänkande framgå att eventuella prishöjningar i vart fall blir så obetydliga att man i stort sett bör kunna bortse härifrån. Ett slopande av myntet måste självfallet medföra vissa olägenheter i ett system som utgår från att detta mynt finns, t. ex. i fråga om butiks- och bokföringsorganisation. Det är svårt att överblicka och värdera sådana olägenheter utan ingående kännedom om rutinerna på dessa områden. Vid de kontakter som kommittén tagit med olika företrädare för handel, tillverkare av kassaapparater, bokföringsexperter m. fl. har reservanten för sin del närmast slagits av hur begränsade problemen dock tycks vara. Det finns därför ingen anledning att avstå från de fördelar som ett slopande av präglingsserien av 1-öresmynt i andra avseenden skulle medföra. Reservanten förordar således att 1-öresmyntet liksom 2-öresmyntet utgår ur myntserien. För att om möjligt all avrundning skall ske efter ett enhetligt mönster föreslås införande av en lag om avrundning av öresbelopp. Förslag till sådan lag har bifogats reservationen.

4.3 Myntens storlek, prägel och metallinnehåll

Kommittén utgår från att en myntserie bör vara enkel och lätthanterlig och mynten möjliga att utan svårighet skilja från varandra såväl manuellt som maskinellt. Med hänsyn till förväxlingsrisken bör vidare näraliggande länders mynt i görligaste mån skilja sig från varandra.

I fråga om *1-öresmyntet* anser kommittén, som tidigare nämnts, att detta bör präglas i någon billigare metall än f. n., t. ex. aluminium eller järn.

Vad beträffar *5-, 10- och 25-öresmyntens* storlek, prägel och metallinnehåll finns enligt kommitténs uppfattning inte anledning att gå ifrån det förslag som lagts fram i betänkandet "Ny myntserie". 5-öringen, vars diameter minskas från nuvarande 27 mm till 18 mm, bör alltså även i fortsättningen normalt präglas i brons och de båda andra mynten i kopparnickel.

Med hänsyn till skillnaderna från färg- och präglingsynpunkt anser kommittén att det inte finns någon risk för förväxling mellan 5-öresmyntet och det danska 10-öresmyntet. Den största förväxlingsrisken föreligger i fråga om 5-öresmyntet och det finska 5-pennimyntet genom att skillnaden mellan dessa mynt inskränker sig till olikheter i prägel. Mynten, som representerar ungefär samma relativt låga värde, används emellertid inte i försäljningsautomater o. d., där förväxlingen medför de största olägenheterna. Det torde därför enligt kommitténs uppfattning inte finnas något hinder för att införa ett nytt 5-öresmynt av föreslaget utseende.

Kommittén framhåller att den viktigaste frågan vid en ny myntserie är

1-kronemyntets storlek och metallinnehåll. Hur man löser denna fråga har också avgörande betydelse för utformningen av 50-öres- och 5-kronorsmynten.

Som i olika sammanhang framhållits har man numera släppt tanken på skiljemynt som metallföremål med egenvärde. Med hänsyn till läget på silvermarknaden anser kommittén att den 40-procentiga silverlegeringen i 1-kronan bör överges. I betänkandet "Ny myntserie" föreslogs att myntet skulle tillverkas av kopparnickel i oförändrad storlek (75 % koppar, 25 % nickel). Denna metall, som används för bl. a. skiljemynt i kronvalörerna i Danmark och Norge och fått en allt större spridning vid myntning i såväl mellanvalörer som högre valörer, finner kommittén vara i och för sig väl lämpad som myntmetall. Legeringen är från hållfasthetssynpunkt avsevärt bättre än silverlegeringar, och mynt i denna metall liknar till utseendet silvermynten. Vidare uppfyller metallen det i direktiven för kommittén angivna kravet på att den skall avvika från vanliga, för andra ändamål tillverkade legeringar. Gör man 1-kronan av kopparnickel måste emellertid ett stort antal varu- och serviceautomater ändras eller bytas ut. Dessa är nämligen utrustade med anordningar för avkänning av myntens elektriska ledningsförmåga och godtar inte mynt i denna legering. Om ett sådant mynt infördes skulle automater enligt kommitténs beräkningar (SOU 1969: 17, avsnitt 6) behöva byggas om eller bytas ut för i runt tal 3 milj. kr. Viktigare anser emellertid kommittén vara att de svenska och norska 1-kronemynten skulle komma att tillverkas i samma metall och därigenom inte kunna åtskiljas genom "elektriska" mekanismer i automaterna. Slutligen skulle myntet alltså ha samma diameter som det finska 50-pennimyntet.

Med hänsyn till att utvecklingen på silvermarknaden medfört att metallvärdet i bl. a. 1-kronemyntet i silverlegering hastigt närmat sig dettas nominella värde föreslog kommittén, som inledningsvis nämnts, i början av år 1968 att myntet i avvaktan på resultatet av pågående utredning skulle kunna tillverkas av pläterad kopparnickel. Kärnan skulle därvid bestå av en legering innehållande ca 97 % koppar och ca 3 % nickel. Denna kärna skulle på båda sidor beläggas med kopparnickel av den sammansättning som redan används för valörerna 50, 25 och 10 öre.

Kommitténs förslag innebar en minskning av de årliga framställningskostnaderna för 1-kronemynt med ca 17 milj. kr.

Förslaget föranledde ändring av 6 § lagen (1873:31) om rikets mynt (prop. 1968: 24, BaU 17, rskr 125, SFS 1968: 124).

Kommittén framhåller att det pläterade materialet gör det möjligt att framställa mynt med sådana elektriska och magnetiska egenskaper att de kan användas i automater vid sidan av de silverhaltiga mynten. Några kostnader för ändringar eller utbyten av automater uppkommer inte. Alternativet påverkar inte heller andra myntapparater. Till utseendet skiljer sig mynt som tillverkats i detta material, särskilt sedan det blivit möjligt att

låta ytskikten täcka även myntens kant, endast obetydligt från mynt i silverlegering.

Kommittén påpekar att man ännu inte i Sverige har någon längre erfarenhet av sådana mynt, då de helt nyligen satts i cirkulation. Det pläterade materialet har emellertid tillverknings tekniskt vissa nackdelar som gör att det om möjligt bör undvikas för användning på längre sikt. Vidare blir kostnaden för en präglingsfärdig myntplatt relativt hög, ca 11 öre utan särskild behandling av myntets kant och ca 18 öre med sådan behandling. Som jämförelse framhålls att myntplattor i kopparnickel kostar ca 8 öre. Det pläterade materialet är emellertid enligt kommitténs mening det enda tänkbara alternativet, om man vill undvika kostnader för ombyggnad och utbyte av automater. Då materialet har samma elektriska ledningsförmåga som silverlegeringen, har man vidare möjlighet att via "elektriska" mekanismer skilja på svenska och norska 1-kronor.

Om nu 1-kronemyntet — antingen det tillverkas i massiv eller pläterad kopparnickel — ges en oförändrad diameter, anser kommittén att 50-öresmyntet bör behålla sin nuvarande diameter. 5-kronorsmyntet bör då enligt kommitténs åsikt få en diameter på 28 mm.

Anledningen till att 5-kronorsmyntet f. n. så gott som saknas i cirkulationen är enligt kommitténs mening främst att det är för stort. Det framhålls att automathandeln framfört önskemål om ett lätthanterligt mynt i högre valör, eftersom man numera säljer varor som betingar ett relativt högt pris, t. ex. cigaretter, film och livsmedel, i automater. Även från andra håll har sådana önskemål framförts. Kommittén ställer emellertid frågan om en reduktion av 5-kronorsmyntet till 28 mm är tillräcklig för att åstadkomma ett så gångbart mynt att det helt eller delvis kan ersätta sedeln i samma valör. Detta syfte skulle lättare nås om man ytterligare minskade diametern, exempelvis till 26,5 mm. Med hänsyn till riskerna för förväxling med 1-kronemyntet förutsätter detta emellertid att också diametern på detta minskas, lämpligen till 22,7 mm. För en minskning av 1-kronemyntet talar också att transporterna av 1-kronemynt är tunga. En minskning av myntets storlek och vikt skulle därför för riksbanken, övriga banker m. fl. innebära lättnader i mynthanteringen.

En ytterligare fördel med ett mindre 1-kronemynt vore, framhåller kommittén, att det med lätthet kunde skiljas från övriga nordiska länders mynt av ungefär motsvarande värde, såväl i automater som i övrigt. F. n. är endast en del av varuautomaterna "skyddade" mot norska 1-kronor, vilket innebär en förlustrisk för automatägarna. Denna kan bli ännu större med ökad resandefrekvens mellan länderna. Om det nämnda pläterade myntet väljs, kan man fortsätta att bygga upp "skyddet" mot norska 1-kronor med "elektriska" mekanismer, men man kan inte gardera sig mot att t. ex. sådana mynt i andra sammanhang förväxlas och vållar besvär och kostnader för banker m. fl. som sorterar och växlar in mynt.

En minskning av diametern på 1-kronemyntet skulle emellertid föra med sig betydande kostnader — kommittén beräknar kostnaderna för den egentliga automathandeln till ca 35 milj. kr. Härtill kommer kostnader för andra områden, t. ex. myntväxlare, automatiska växelgivare, telefonautomater och parkeringsautomater, med ca 25 milj. kr. Kommittén påpekar att kostnaderna emellertid måste sättas i relation inte bara till den minskade myntningskostnaden utan också till att äldre 1-kronemynt måste dragas in om storleken på 1-kronan ändras. Härigenom vinner man, att silver för ett uppskattat värde av ca 100 milj. kr., som nu cirkulerar som mynt, kommer att frigöras för andra ändamål. En sådan indragning är visserligen också möjlig om 1-kronemyntet görs i oförändrad storlek men blir då tekniskt besvärligare och kostsammare. I detta sammanhang framhåller kommittén att en minskning av 1-kronemyntet med hänsyn till den ökade automatiseringen efterhand blir allt dyrare att genomföra.

Skulle diametern på 1-kronemyntet bestämmas till 22,7 mm, föreslår kommittén att diametern på 50-öresmyntet blir 19,8 mm i stället för 19,5 mm, vilket förutsatts i kommitténs kostnadsberäkningar. I det senare fallet skulle nämligen storleken på myntet komma att överensstämma med det nuvarande danska 2-öresmyntet.

Om diametern på 1-kronemyntet minskas finns det enligt kommitténs mening inte anledning överväga annan metall för detta än kopparnickel i den sammansättning som redan används i 10-, 25- och 50-öresmynten.

Beträffande 5-kronorsmyntets metallinnehåll framhåller kommittén att det i dagens läge inte finns något hinder mot att använda silver i 5-kronorsmyntet, eftersom silvervärdet i en 40-procentig silverlegering skulle uppgå till ca 1:25 kr., om myntets diameter fastställs till 28 mm. Oavsett vilken storlek som väljs på myntet anser emellertid kommittén att detta — med hänsyn till de instabila prisförhållandena på silvermarknaden och silverlegeringens mindre goda egenskaper som modern myntmetall — inte bör tillverkas i silverlegering. Kommittén har också övervägt att använda rent nickel men ansett det mindre lämpligt bl. a. på grund av den relativt begränsade råvarutillgången. Kommittén har kommit till det resultatet att 5-kronorsmyntet bör tillverkas i kopparnickel (75 % koppar, 25 % nickel). Denna legering uppfyller enligt kommitténs mening tillräckliga krav på automatsäkerhet.

Kommitténs alternativ har sammanställts på följande sätt.

Alt. 1

Valör.....	50 öre	1 krona	5 kronor
Diameter	22 mm	25 mm	28 mm
Metall	kopparnickel	kopparnickel	kopparnickel

Framställningskostnad per 1-kronemynt ca 10 öre. Kostnader för ombyggnad av automater ca 3 milj. kr.

Nackdelar: norska 1-kronor kan ej urskiljas ur automater genom "elekt-riska" mekanismer. Förväxlingsrisker beträffande norska 1-kronan och finska 50-pennimyntet. 5-kronorsmyntet kan ej göras mindre än 28 mm.

Alt. 2

Samma som alt. 1 men 1-kronemyntetpräglat i pläterat material

---

Framställningskostnad per 1-kronemynt: med vit kant ca 20 öre; utan vit kant ca 13 öre. Inga kostnader för ombyggnad av automater.

Nackdelar: relativt komplicerad tillverkning. Myntverket har bara ett fåtal underleverantörer. Förväxlingsrisker beträffande norska 1-kronan och finska 50-pennimyntet. 5-kronorsmyntet kan ej göras mindre än 28 mm.

Alt. 3

Valör	50 öre	1 krona	5 kronor
Diameter	19,8 mm	22,7 mm	26,5 mm
Metall	kopparnickel	kopparnickel	kopparnickel

Framställningskostnad per 1-kronemynt 8 öre. Minskade myntningskostnader på längre sikt. Kostnader för ombyggnad och utbyte av automater ca 60 milj. kr. Inkomster genom indragning av 1-kronemynt av silver ca 100 milj. kr. 5-kronorsmyntet kan göras mindre än i alt. 1 och 2. Ingen förväxlingsrisk i förhållande till mynten i övriga nordiska länder.

Kommittén konstaterar sammanfattningsvis, att det inte finns någon lösning på 1-kroneproblemet som — utan att medföra väsentliga svårigheter och kostnader vid övergången — är tillfredsställande på längre sikt.

Alt. 1 innebär måttliga anpassningskostnader men har den nackdelen att 1-kronemyntet endast i fråga omprägeln går att skilja från det norska 1-kronemyntet. Kommittén anser sig därför inte kunna förorda detta alternativ.

Av de båda övriga alternativen finner kommittén alt. 2 mycket tilltalande från den synpunkten att det inte fordrar några ombyggnader av automater o. d. Som förut nämnts är det pläterade materialet dock dyrbart i jämförelse med mera traditionella oädla myntmaterial. Kommittén påpekar vidare att produktionen av pläterade 1-kronemynt i vissa situationer kan bli svår att uppehålla med hänsyn till de tillverkningstekniska svårigheterna när det gäller detta material, särskilt om mynten också fortsättningsvis skall förses med vit kant. Alt. 3 finner kommittén, av skäl som förut anförts, mycket attraktivt på längre sikt. Övergångsproblemen för detta alternativ är emellertid så betydande, främst tekniskt och praktiskt, att kommittén, med

hänsyn också till vad som anförts i kommitténs direktiv, anser sig böra avstå från att förordna detta alternativ.

Kommittén föreslår därför att man genomför alt. 2, dvs. ett pläterat 1-kronemynt i samma storlek som det nuvarande. Härvid förutsätts dock att ett mynt med vit kant inte alltid utgör en nödvändighet. Om förhållandena inom automathandeln i en framtid blir sådana att 1-kronemyntets betydelse som automatmynt minskar, bl. a. på grund av det nya 5-kronorsmyntets tillkomst, anser kommittén att frågan om främst annat material i 1-kronan bör tas upp till förnyat övervägande.

Kommittéledamoten *Gustafsson* är av annan mening än de övriga i kommittén beträffande 1-kronans storlek. I hans reservation understryks bl. a. följande. Då man ändå gör vissa ändringar i myntsystemet och tar härmed förenade olägenheter och besvär är det i hög grad angeläget att tillfället begagnas att samtidigt anpassa mynten till den i viss mån nya funktion, som mynt har kommit att få genom användning i och utnyttjande av maskinella hjälpmedel. Mynt har upphört att vara värdebärare i egentlig mening. De är alltjämt skiljemynt. De skall numer också tillfredsställande kunna fungera som de värdebrickor varmed olika automater manipuleras. De skall också vara så utformade, att de fördelar mynt kan erbjuda framför sedlar vid maskinell hantering kan fullt ut tas tillvara. Skall detta bli möjligt, måste myntens storlek radikalt minskas. Den springande punkten är då 1-kronemyntet. Endast genom att minska detta kan en till formaten tillfredsställande myntserie byggas upp. Fördelarna med ett förminskat 1-kronemynt överväger nackdelarna, särskilt med tanke på att det är angeläget utforma mynten så, att den förutsebara framtida utvecklingen mot alltfler myntopererade apparater underlättas. Vid en sådan reform bör särskilt beaktas att den indragning av äldre mynt i silver som blir nödvändig om 1-kronemyntet minskas men som i annat fall torde kunna betraktas som praktiskt utesluten, beräknas ge staten en inkomst av närmare 100 milj. kr. Mot den värdeförstöring, som ett minskat 1-kronemynt kan sägas medföra genom att myntopererad apparatur måste ersättas eller byggas om, kan alltså sägas stå en större värdeförstöring om man underlåter att minska 1-kronan, genom att silvret i de äldre mynten inte blir tillvarataget. Vill man dra in dessa bör det dessutom ske så snart som möjligt, innan utelöpande silvermynt blivit i alltför hög grad uppblandade med de nya pläterade mynten. Reservanten föreslår att kommitténs alternativ 3 genomförs.

4.4 Övergång till ny myntserie

Kommittén framhåller inledningsvis att man vid ändringar i myntserien måste söka undvika förväxlingar mellan nya mynt och mynt som skall upphöra att vara lagligt betalningsmedel. Problemen under övergångstiden hänger dock till största delen samman med den omfattande maskinella be-

handlingen av mynt. Automatiska växelgivare måste byggas om, eftersom de är konstruerade för den nuvarande myntserien och inte kan förses med exempelvis 5-öresmynt av olika storlek. Tillverkarnas möjligheter att snabbt bygga om apparaterna för nya mynt får därvid betydelse när det gäller att minska olägenheterna bl. a. för snabbköpsbutikernas del under övergångstiden. I detta sammanhang framhåller kommittén också att det är angeläget att på ett tidigt stadium av övergångstiden finns tillräckliga mängder mynt i marknaden för att tillgodose tidigt ombyggda apparater. Också i fråga om manuella myntväxlare samt myntsorterings- och mynträkningsmaskiner, i vilka samtliga nu cirkulerande mynt behandlas, är problemet i viss mån detsamma som beträffande växelgivarna. Under den period av övergångstiden då gamla och nya mynt i samma valör kommer att cirkulera samtidigt uppstår oundvikligen vissa svårigheter.

Kommittén påpekar emellertid att i vissa maskinella utrustningar för mynt används endast ett fåtal myntvalörer. De flesta varuautomater kommer exempelvis enbart att påverkas av en eventuell minskning av 1-kronemyntet.

Kommittén föreslår att en stegvis genomförd ändring av myntserien i enlighet med kommitténs förslag inleds med att 2-öres- samt 2-kronorsmynten liksom de nuvarande 5-kronorsmynten, efter en tid av sex månader från det att beslutet om ändringen trätt i kraft, förklaras inte längre vara lagligt betalningsmedel.

Ett slopande av nämnda tre mynt kommer inte att medföra några olägenheter för innehavare av varuautomater. Däremot måste automatiska växelgivare byggas om. Vidare påpekar kommittén att 2-öresmyntet måste vara indraget när det nya 5-öresmyntet sätts i omlopp. I annat fall kan förväxlingar ske.

Antalet cirkulerande 2- och 5-kronorsmynt är mycket begränsat, och en indragning av dessa kommer därför att få obetydliga konsekvenser. Särskilt för automathandeln del finner kommittén det angeläget att ett nytt 5-kronorsmynt så snabbt som möjligt kommer i omlopp. Kommittén föreslår därför att det nya 5-kronorsmyntet släpps ut omedelbart efter lagens ikraftträdande.

När de nuvarande 2-öres- samt 2- och 5-kronorsmynten upphört att vara lagligt betalningsmedel bör enligt kommittéförslaget gamla 5-öresmynt lösas in samtidigt med att nya mynt i denna valör sätts i cirkulation. För de gamla mynten föreslås en inlösningstid av sju månader, varefter de inte längre är lagligt betalningsmedel.

Kommittén föreslår följande program för övergång till den av kommittén förordade myntserien:

1. 1970: Riksdagsbeslut.
2. 1/1 1971: Ny myntlag träder i kraft. Prägling och utväxling av nuva-

rande 2-öringar samt 2- och 5-kronor upphör. Utväxling av nya 5-kronor påbörjas.

3. 1/7 1971: Nuvarande 2-öringar samt 2- och 5-kronor upphör att vara lagligt betalningsmedel. Utväxling av nuvarande 5-öringar upphör, och utväxling av nya 5-öringar påbörjas.

4. 1/2 1972: Nuvarande 5-öringar upphör att vara lagligt betalningsmedel.

Oavsett vilka förändringar som vidtas i myntserien synes det kommittén lämpligt att genom upplysningskampanjer i massmedia underlätta ett snabbt indragande av sådana mynt som fortsättningsvis inte skall vara lagligt betalningsmedel.

I reservationen föreslås, på grund av att reservanten förordat alternativ 3, andra övergångsbestämmelser.

4.5 Kostnadsfrågan

Kommittén har sökt uppskatta de kostnader som kan beräknas uppkomma för ombyggnad och nyanskaffning av myntmekanismer och automater (SOU 1969: 17, avsnitt 6). Beräkningarna för sådana varuautomater m. m. som innehåser av enskilda grundas på en enkät hos svenska och utländska företag inom automatbranschen. Också beräkningen av kostnader inom kommunal och privat lokaltrafik för ändring eller utbyte av myntväxlare m. m. samt för växelgivare och myntsorteringsapparater på den svenska marknaden har skett på grundval av uppgifter från leverantörföretag.

Kommitténs kostnadsberäkningar har sammanfattats i följande tabell.

Valör	Dia- meter (mm)	Metall	Beräknade kostnader ¹ i milj. kr. för							Sum- ma
			varu- auto- mater	post- ver- ket	tele- ver- ket	sta- tens- järn- vägar	mynt- väx- lare m. m.	auto- matiska växel- givare	parke- rings- auto- mater	
2 öre		slopad								
5 öre	18	brons	1,2			0,3	1,6	7,4		10,5
2 öre		slopad								
5 öre	18	brons								
50 öre	19,5	koppar- nickel								
1 krona	22,7	koppar- nickel	40,5	0,6	6,8	0,3	1,6	7,5	5,4	62,7
1 krona	25	koppar- nickel	3							3

¹ Ett slopande också av 1-öresmyntet påverkar inte de angivna kostnaderna i nämnvärd grad.

Som framgår av tabellen kan ett slopande av 2-öresmyntet och en minskning av 5-öresmyntet beräknas medföra ombyggnads- och utbyteskostnader för myntopererade apparater om ca 10,5 milj. kr.

Om 2-öresmyntet slopas och 5-öresmyntet minskas i samband med att också 1-krone- och 50-öresmynten görs mindre uppkommer en kostnad om ca 63 milj. kr. Det av kommittén förordade 1-kronemyntet av pläterat material föranleder inga kostnader för ombyggnader eller utbyten av myntapparater. Om myntet i stället görs av massivt kopparnickel kommer kostnaderna enligt beräkningarna att uppgå till ca 3 milj. kr. Kommittén betonar att de siffror som angetts för varuautomater måste betraktas som osäkra. De kostnader som beräknats för övriga sektorer torde däremot nära stämma överens med de verkliga förhållandena. De affärsdrivande verken har nämligen en noggrann redovisning av antalet myntopererade apparater. Även i fråga om automatiska växelgivare, myntväxlare och parkeringsautomater torde praktiskt taget hela antalet ha kunnat beaktas, eftersom dessa apparater är relativt nya företeelser och levereras av ett fåtal företag som alla kommit in med av kommittén begärda uppgifter. Kommittén påpekar slutligen att samtliga kostnadsberäkningar — vilka avser förhållandena år 1968 — snabbt blir föråldrade på grund av förändringar i apparatbeståndet.

4.6 Ersättningsfrågan

I kommitténs uppdrag har även ingått att överväga om ersättning under särskilda omständigheter skall kunna utgå till dem som åsamkas kostnader genom en myntreform.

Kommittén har undersökt hur ersättningsfrågan bedömts vid förändringar i myntserier under senare år på vissa håll i utlandet. Enligt vad kommittén erfarit har man vid myntförändringar i Schweiz och Holland över huvud taget inte ifrågasatt någon ersättning. I England har regeringen föreslagit att ersättning i anledning av decimalsystemets införande inte under några omständigheter skall utbetalas. Vid den genomgripande myntreform som genomförts i Australien har viss ersättning dock utgått till innehavare av olika myntapparater.

Som framgått av det föregående medför det av kommittén förordade 1-kronemyntet inga som helst kostnader för ombyggnader eller utbyten av maskinell utrustning. Däremot innebär ett slopande av 2-öresmyntet och en minskning av 5-öresmyntets storlek att främst automatiska växelgivare måste byggas om eller bytas ut.

Kommittén konstaterar till en början att staten inte har någon rättslig skyldighet att ersätta kostnader som orsakas av en myntreform. Den omständigheten att enskilda inrättat sig efter rådande myntsysteem och investerat i maskinell myntutrustning kan inte medföra att staten garanterar att mynten för all framtid skall förbli desamma. Frågan om eventuell ersättning till enskilda innehavare av myntapparater är alltså — betonar kommittén — en skälighetsfråga.

De ekonomiska verkningarna av ombyggnader eller utbyten av växelgivare anser kommittén kunna i icke ringa grad begränsas genom möjligheterna att göra avdragsgilla avskrivningar vid taxeringen. Vid ett utbyte av befintliga växelgivare mot nya får man inte bortse från att de skattemässiga avskrivningsreglerna kan komma att avsevärt minska de negativa följderna för apparatinnehavarna. Vad beträffar annan utrustning för maskinell behandling av mynt som kommer att behöva ändras eller ersättas på grund av de föreslagna ändringarna i myntserien finner kommittén att det härvidlag huvudsakligen är fråga om sådana artiklar som bör uppfattas som förbrukningsmaterial.

Enligt kommitténs mening kan således några särskilda ersättningsgrundande omständigheter inte anses föreligga. Kommittén förordar därför att myntreformen genomförs utan att ersättning av allmänna medel utgår. För övrigt framhåller kommittén att ett försök att rättvist fördela ersättningar bland innehavare av sådana apparater, som påverkas av reformen, skulle möta administrativa svårigheter som inte står i ett rimligt förhållande till uppgiften.

5 Remissyttrandena

5.1 Valörerna

Myntkommitténs förslag att i myntserien skall ingå valörerna 1, 5, 10, 25 och 50 öre samt 1 krona och 5 kronor jämte ett minnesmynt på 10 kronor godtas av det övervägande antalet remissinstanser. Att 5-, 10- och 25-öringarna samt 5-kronan skall behållas har inte ifrågasatts av någon. Mest delade har meningarna varit i fråga om 1-öringen. En fjärdedel av de hörda myndigheterna och organisationerna har i likhet med reservanten ansett att myntet bör avskaffas. I de remissyttranden, där förslaget att behålla 1-öringen tillstyrkts, anförs i allmänhet att ett avskaffande av myntet skulle, främst inom livsmedelshandeln, medföra problem vid avrundning av öresbelopp till jämna femtal ören. *Statens pris- och kartellnämnd* framhåller att det av kommittén diskuterade avrundningsalternativet — att behålla de ojämma priserna men avrunda slutsumman vid betalningen — i teorin är både enkelt och smidigt. Nackdelen är att man vid prissättning skulle komma att använda sig av en lägsta räkneenhet, som vid betalning ej motsvaras av något mynt i myntserien. Systemet kommer härigenom att framstå som ologiskt. Nämnden tror att det i praktiken skulle leda till samma prissättning som om samtliga priser ändras till tal jämnt delbara med fem. Rent allmänt invänder nämnden mot sistnämnda alternativ att förfaringssättet strider mot decimalsystemet, på vilket priser och mynt bygger. Priser som ej är delbara med fem är vanliga och förekommer företrädesvis inom livsmedelsområdet. En genomgång av Stockholms livsmedelshandlareförenings

prisbok för november 1968 visar att av 5 047 prisuppgifter endast 2 127 eller omkring 42 % var jämnt delbara med fem. Nämnden finner dock i likhet med kommittén att en avrundning av priset till närmaste femtal ören för flertalet ojämnt prissatta varor torde kunna genomföras inom detaljhandeln utan större svårighet. Detta gäller framför allt varor som antingen betingar ett jämförelsevis högt pris eller beträffande vilka handelsmarginalen är relativt hög. En annan fråga är, fortsätter nämnden, hur en sådan avrundning av priserna i verkligheten skulle utfalla. En avrundning av detaljhandelspriset till jämna femtal ören skulle i fråga om lågmarginalvaror kunna skapa avvägningsproblem, åt vilket håll avrundningen borde ske. Enligt nämndens mening är det realistiskt att räkna med att avrundningen i många fall skulle komma att ske uppåt, vilket skulle leda till prishöjningar på vissa för konsumenterna viktiga dagligvaror. Olägenheterna blir inte mindre vid fortsatta prisförändringar, eftersom dessa måste ske med hela 5-öresbelopp. Detta innebär i fråga om nämnda varugrupper stora relativa prisändringar, som i vissa situationer kan komma att vålla handeln praktiska problem och som framför allt torde innebära betydande risker i prishänseende för konsumenterna. Nämnden finner därför i likhet med majoriteten inom kommittén att övervägande skäl talar för att 1-öresmyntet behålls som lägsta skiljemynt.

En prissättning i jämna femörestal finner inte heller *KF* acceptabelt med hänsyn till önskvärdheten av smidiga och procentuellt måttliga prisanpassningar i detaljhandeln. Ett systematiskt användande av avrundningar vid betalningar finner förbundet närmast vara ett kriterium på en felkonstruerad myntserie. *KF* ansluter sig därför till kommitténs uppfattning att 1-öringen bör behållas.

Kommerskollegium anser det vara för tidigt att nu slopa 1-öresmyntet, eftersom en avrundning till jämna femtal ören för vissa varor, t. ex. mjölk, inte är möjlig f. n. med hänsyn till såväl konsumenter som leverantörer. *Skånes handelskammare* är av samma mening.

Kommitténs uppfattning att det finns behov av ett mynt som motsvarar räkneenheten öre delas av *mynt- och justeringsverket*, som emellertid med skärpa betonar att myntet numera inte fungerar som ett verkligt cirkulerande betalningsmedel utan i stället nästan enbart används inom livsmedelshandeln för att ge växelmynt åter till köparen. Verket anmärker att det uppenbarligen finns ett betydande motstånd hos allmänheten mot att betala med småmynt. Detta motstånd kan till och med vara särskilt markerat inom den del av handeln som tillämpar 1-öresprissättning, dvs. livsmedelshandeln med sina numera vanligen hårt rationaliserade kassor där ofta köbildningar uppstår. Verket anser det nödvändigt att begränsa präglingen av 1-öresmyntet till förslagsvis 50 milj. stycken mynt per år men framför även tanken på att inskränka den framtida 1-örespräglingen så att den bara motsvarar inlösningsen av nötta mynt (1969 ca 50 000 stycken mynt). I det senare fallet

skulle man således vidmakthålla den till ca 380 milj. stycken mynt (om hänsyn tas endast till de mynt som utväxlats efter år 1951) uppgående cirkulationen av 1-öresmynt.

Poststyrelsen uttalar sin sympati för reservantens förslag i vad detta avser slopande av 1-öresmyntet. En sådan åtgärd skulle förenkla arbetet i postkassorna. Styrelsen har dock inte något yrkande i frågan.

Bland de remissinstanser som anser att 1-öringen bör avskaffas framhåller *fullmäktige i riksbanken*, att om man avskaffar 1-öresmyntet i ett system som utgår från att denna valör finns, måste det givetvis uppstå praktiska övergångssvårigheter i olika avseenden. Den utredning som kommittén redovisar finner fullmäktige dock närmast peka hän mot att dessa svårigheter av berörda instanser bedöms som tämligen lättöverkomliga. Som skäl för att behålla myntet återstår då egentligen endast det räknelogiska argumentet att myntserien måste innehålla ett mynt som svarar mot den minsta räkneenheten. Men att låta detta skäl hindra en reform som ur andra synpunkter är rationell och praktiskt önskvärd anser fullmäktige ej bör komma i fråga. Bl. a. *Sveriges grossistförbund* och *Sveriges köpmannaförbund* ansluter sig till de skäl som framförs i reservationen och betonar, att en myntserie som minskades ytterligare genom att man slopade 1-öringen skulle innebära en betydande förenkling vid betalningstransaktioner i allmänhet och på längre sikt medföra fördelar för automathandeln och självbetjäningssaffärer med myntåtergivningsapparater. Köpmannaförbundet anser dessutom att åtgärden inte skulle medföra några negativa ekonomiska konsekvenser för konsumenterna på grund av den effektiva konkurrensen.

Statens jordbruksnämnd framhåller att man — om både 1- och 2-öringen slopas — måste räkna med att priserna för åtskilliga varor inom jordbruksregleringen skall kunna bestämmas till andra öretal per enhet än jämna fem- och tiotal. Om myntsystemet ej möjliggör exakt betalning, uppstår behov av avrundningsregler som så långt möjligt eliminerar olägenheterna. Det i utredningen framförda alternativet att priserna för enskilda varor behålls vid ojämna öretal och att avrundning sker först vid betalning av hela inköpet finner nämnden då vara att föredra.

Kommitténs förslag att 50-öringen skall finnas kvar i myntserien tillstyrks eller lämnas utan erinran av alla remissinstanser utom *fullmäktige i riksbanken*, *SAF* och *AB Nils Adamsson*. De tre sistnämnda instanserna anser att fördelarna med en kort myntserie överväger de nackdelar som ett slopande av myntet kan medföra och förordar därför dess utmönstrande.

Förslaget att slopa 2-öringen och 2-kronan godtas av så gott som alla instanser. Endast *KF* anser att 2-öringen bör behållas därför att annars behovet av 1-öringar — vilka är utsatta för större svinn — skulle öka alltför kraftigt. Förbundet föreslår också vissa åtgärder i syfte att öka cirkulationen av småmynt. *Sveriges jordbrukskasseförbund* ifrågasätter om slopandet

av 2-kronan är en rationell åtgärd och påpekar att om så sker kommer behovet av 1-kronor, särskilt vid växling, att öka.

5.2 Storlek, prägel och metallnehåll

Kommitténs förslag att minska 5-öringen och 5-kronan, men behålla *storleken* på övriga mynt oförändrad, har så gott som genomgående tillstyrkts vid remissbehandlingen. *Statistiska centralbyrån*, *Statens järnvägar* och *Sveriges jordbrukskassaförbund* föredrar dock reservantens förslag att göra 1-kronan mindre än nu, varigenom utrymme skapas för ett 5-kronorsmynt, som är mindre än enligt majoritetens förslag och för ett minskat 50-öresmynt. Även *fullmäktige i riksbanken* ansluter sig till reservantens förslag i fråga om 1- och 5-kronornas storlek. *Svenska bankföreningen* och *KF* anser att 5-öringen bör göras något större än vad som föreslagits. Med hänsyn till risken för förväxling med 1-kronan bör enligt *KF*:s uppfattning även 5-kronorsmyntet göras något större än enligt kommitténs förslag. I fråga om *prägel och metallnehåll* ansluter sig det övervägande antalet remissinstanser till majoritetens förslag att med oförändrad prägel göra 1-öringen i aluminium, 5-öringen i brons och övriga mynt i kopparnickel, varvid 1-kronemyntet tillverkas i pläterat material. I vissa fall har emellertid avvikande mening anmälts. Också i övrigt har synpunkter i olika hänseenden framförts.

I fråga om 1-öringen anser sålunda *kommerskollegium* och *handelskammaren i Visby* att denna bör tillverkas i hårdare material än aluminium.

Svenska numismatiska föreningen framhåller däremot som ett önskemål att 1-öresmyntet även i fortsättningen, trots de relativt höga kostnaderna per mynt, tillverkas i samma material som nu. På längre sikt måste man räkna med att 1-öringen kommer till allt mindre användning. Det synes föreningen därför vara en överloppsgärning att gå över till ett mynt i ny metall och med ny teknik, som inte tidigare tillämpats i landet.

Mynt- och justeringsverket har i den inledningsvis omnämnda skrivelsen av den 17 april 1970 meddelat att verket undersökt tre olika metoder att framställa aluminiummynt med från kopparnickel avvikande färg, nämligen anodisering/färgning, elektrolytisk förkoppling och plätering med koppar. Det har därvid visat sig att metoden anodisering/färgning, som används industriellt, inte är lämplig, då det oxidskikt som bildas vid denna metod är mycket hårt. Myntpräglingsmaskinen påverkades redan efter ett relativt ringa antal myntpräglingar. Verket anser inte metoden användbar, eftersom man kan befara att myntapparater därvid skulle ta skada genom nötning. Elektrolytiskt förkopprade och kopparpläterade myntämnen har också anskaffats och provpräglats. Präglingen anser verket inte erbjuda några problem. Men då elektrolytisk förkoppling av aluminium inte har någon industriell tillämpning kan en framställning i stor skala av materia-

let enligt verkets uppfattning bereda betydande svårigheter. Dessutom har det förkopprade materialet dåliga korrosionsegenskaper. Framställning av kopparpläterad aluminium möter däremot inte några tekniska hinder men pläteringsförfarandet är en relativt dyrbar process. Verket anser därför inte att pläterade 1-öresmynt bör komma i fråga. Verket har också studerat möjligheten att framställa järnmynt med en färg, som avviker från kopparnickeln. En mörkfärgning genom blåanlöpning har verket därvid funnit vara den bästa lösningen. Kostnaden för järnmynt är mycket låg, omkring någon tiondels öre per mynt.

Sporrong Myntapparater AB anser att det skulle vara en allmän fördel med lättare småmynt och föreslår — liksom *KF* — att också 5-öresmyntet utföres i aluminium.

Förslaget att tillverka *1-kronemyntet* i pläterat material behandlas mera utförligt av *mynt- och justeringsverket*, som framhåller, att kostnaderna för framställning av den pläterade 1-kronan, ca 20 öre, kan anses acceptabla även om ett mynt i massiv kopparnickel i samma eller mindre format blir avsevärt billigare. Vad verket som mynttillverkare finner mer betänkligt är att man för överskådlig framtid binder sig för en fabrikationsprocess som är komplicerad både beträffande själva pläteringsförfarandet och särskilt i fråga om den unika kantbehandlingen som f. n. endast kan utföras av en enda leverantör. Verket säger sig därför vilja starkt understrika vad kommittén anfört både om möjligheten att låta kärnmaterialet vara synligt i myntets kant och om att frågan om främst metallen i 1-kronan bör omprövas så snart detta mynt, bl. a. genom den nya 5-kronans tillkomst, minskat i betydelse som automatmynt. Vill man redan nu prägla 1-kronemyntet i vanligt kopparnickel måste man, som reservanten föreslagit, minska formatet. Verket erinrar om att även myntkommitténs majoritet funnit en sådan lösning mycket tilltalande på längre sikt och säger sig helt dela denna uppfattning.

De Blindas förening framför synpunkter på präglingen och framhåller vikten av att mynten lätt går att skilja från varandra.

5.3 Övergångsbestämmelserna

Majoriteten av de hörda instanserna tillstyrker eller lämnar utan erinran de övergångsbestämmelser som kommittén föreslagit.

Mynt- och justeringsverket, som tillstyrker förslaget, påpekar samtidigt att extraordinära insatser emellertid torde erfordras om verket som mynttillverkare skall kunna klara övergången innan ett nytt myntverk tagits i bruk. Verket anser det emellertid inte realistiskt att avvakta igångsättandet av ett nytt myntverk innan myntreformen genomförs med hänsyn till dels handeldens och särskilt automathandelns berättigade önskemål om ett cirkulerande

5-kronorsmynt och dels de stora kostnaderna för den nuvarande präglingen av bronsmynt. Verket anför vidare.

Den årliga besparingen vid en övergång till de föreslagna nya småvalörens beräknas till 3,5 milj. kr. per år, varav 1,75 milj. kr. i rena bearbetningskostnader. Mot bakgrunden av dessa siffror är det från rent ekonomisk synpunkt motiverat att sätta in extraordinära åtgärder för att kunna genomföra reformen redan innan ett nytt myntverk kan ha tagits i bruk. Sådana åtgärder kan f. ö. bli nödvändiga även utan myntreform, eftersom verkets möjligheter att behålla och rekrytera personal är mycket små sedan mynttillverkningens utflyttning från Stockholm aviserats. De extraordinära åtgärderna kan t. ex. bestå i att färdiga mynt inköps från utländska myntverk eller andra tillverkare av dylika produkter.

Några företrädare för affärslivet avstyrker emellertid den föreslagna tidsplanen. *Sveriges grossistförbund* framhåller att de föreslagna övergångsbestämmelserna kan medföra att ombyggnaden av automatiska växelgivare måste ske i två etapper, varigenom de totala kostnaderna kan bli betydligt högre än de beräknade. *KODA Leverantörföreningen Kontors- och datautrustning* — som diskuterat bestämmelserna om övergångstiden med samtliga mer betydande leverantörer av automatiska växelgivare — framhåller att ett betydande antal växelgivare måste byggas om. I regel måste därvid både basmaskinen (kassaregistret) och växelgivaren tas till leverantörens verkstad. Föreningen betonar att ombyggnadsarbetena kommer att bli omfattande och betyda en väsentlig insats utöver leverantörföretagens normala service. Sålunda måste dessa företag skaffa ökade verkstadsutrymmen och anställa ny arbetskraft. Förberedelsearbetena måste också inriktas på att få fram behövliga verktyg och att planlägga transport till verkstad av maskinerna från självbetjäningssaffärer som är spridda över hela vårt land. Innan definitivt beslut fattats av riksdagen om den nya myntseriens utformning anser föreningen inte att förberedelserna för ändringsarbetena kan igångsättas. För nu nämnda förberedelsearbeten beräknar föreningen att det behövs minst ett år från det riksdagsbeslutet föreligger. Inom de leverantörföretag med vilka föreningen samrått har vidare gjorts vissa beräkningar som visar att för ombyggnaden av samtliga automatiska växelgivare behövs en tidrymd av åtta arbetsmånader. Man har förutsatt att semestermånaden juli bortfaller och att därjämte december månad inte kan komma i fråga med hänsyn till julhandeln. Tidsberäkningarna har skett med utgångspunkt från att växelgivarna inte behöver ändras mer än en gång i samband med myntreformens genomförande. För att undvika två ombyggnader anser föreningen det nödvändigt att allmänheten under övergångstiden får tillgång till dels samtliga de mynt som f. n. tillhandahålls och dels också de nypräglade 5-öres- och 5-kronorsmynten. Till skillnad mot myntkommitténs förslag måste således enligt föreningens mening utväxling av nya 5-öringar komma igång redan i början av övergångsperioden samtidigt med utväxlingen av de nya 5-kronorna. Sammanfattningsvis föreslår föreningen

sålunda att övergångstiden inte börjar löpa förrän minst ett år efter riksdagens beslut om den nya myntserien, att denna tid omfattar minst åtta arbetsmånader och att under hela övergångstiden finns tillgång till dels samtliga mynt som f. n. tillhandahålls, dels de nypräglade 5-öres- och 5-kronorsmynten. Också *Sporrong Myntapparater AB* föreslår att utväxling av alla mynt sker vid samma tidpunkt. Utväxlingen av de mynt som skall utgå ur myntserien bör enligt bolaget upphöra sex månader därefter.

De Blindas förening understryker vikten av upplysningskampanjer i samband med reformen och av att information på bekostnad av allmänna medel sprids till synskadade på för dem tillgängliga media.

5.4 Ersättningsfrågan

Kommitténs uppfattning att myntreformen bör genomföras utan att ersättning utgår till innehavare av myntapparater biträds eller lämnas utan erinran av flertalet remissmyndigheter. Åtskilliga, främst bland företrädarna för näringslivet och kommunerna, anser dock att ersättning bör utgå.

Sålunda finner bl. a. *kommerskollegium* — med hänsyn till att det rör sig om åtgärder, som affärslivet nödgas vidta till följd av en för näringsidkarna i och för sig ovidkommande reform, samt om ganska blygsamma belopp — att kostnaderna bör kunna ersättas med statsmedel. *Stockholms handelskammare* påpekar att myntreformen är av allmänt intresse och kommer att leda till besparingar för staten. De som drabbas av utgifter är emellertid de företag och andra som i sin rörelse använder myntapparater. Handelskammaren anser det inte motiverat att dessa parter skall bära ifrågavarande kostnader. Man bör också beakta, att en myntreform bör gälla avsevärd tid och att automathandeln kan antas få allt större omfattning. Det blir därför betydligt dyrbarare än i nuläget att om ett antal år genomföra en ytterligare ändring av myntserien. Handelskammaren erinrar — liksom *Svenska företagares riksförbund* — om att ersättning utgick för kostnader i samband med omläggningen till högertrafik.

Även *Sveriges grossistförbund* anser att kostnadsersättning bör utgå och framhåller att införandet av den nya myntserien på sikt kommer att betyda väsentligt minskade kostnader för staten. Då sålunda reformen ur statens och allmänhetens synpunkt kommer att medföra betydande fördelar, medan ombyggnadskostnaderna, särskilt för automatiska växelgivare, kan bli betydande, synes det förbundet inte mer än rimligt att en viss ersättning utgår till den speciella och relativt begränsade kategori företagare det här gäller. Även om det kan vara riktigt att de ekonomiska verkningarna av ombyggnad eller utbyte av växelgivare i någon mån begränsas genom möjligheterna att vid taxeringen göra avdragsgilla avskrivningar, bör dock observeras att vederbörande företag förutom ombyggnadskostnaderna även måste räkna med sådana kostnader som uppstår genom förlängd genomströmningstid i

snabbköpskassorna och andra störningar. *Sveriges köpmannaförbund* framför liknande synpunkter.

Städerna Stockholm, Göteborg och Malmö delar uppfattningen att staten bör ersätta kostnaderna. Göteborgs stad påpekar att ett av motiven för att ersättning inte skall utgå — möjligheten till skattelättnad genom avskrivningar — inte är tillämpligt på staden, som ju inte åtnjuter sådan skattelättnad. *Svenska lokaltrafikföreningen* framhåller att med den ekonomiska situation som i dag föreligger för trafikföretagen inga möjligheter finns för dessa att göra sådana skattemässiga avskrivningar som kommittén avsett. *KODA Leverantörförening Kontors- och datautrustning* betonar, liksom kommittén, att den utredning om beräknade kostnader för ombyggnad eller utbyte av automatiska växelgivare som ligger till grund för kommitténs beräkningar endast ger ungefärliga siffror. De totala ombyggnadskostnaderna kan dessutom bli betydligt högre om — vilket kan bli fallet med de föreslagna övergångsbestämmelserna — ombyggnaden måste ske i två etapper. Föreningen föreslår att problemen i samband med övergångstiden ytterligare utreds i syfte att nå fram till regler som i möjligaste mån nedbringat kostnaderna vid övergången till den nya myntserien.

6 Departementschefen

6.1 Inledning

Det nuvarande myntsystemet är närmare 100 år gammalt. Det infördes genom 1873 års lag om rikets mynt som alltjämt är i kraft. Åtskilliga ändringar har emellertid skett under årens lopp. Ändringarna har i allt väsentligt rört metallinnehållet i mynten. Däremot är själva myntserien i stort sett oförändrad.

Grundvalen för myntlagen finns i 79 § 2 regeringsformen (RF). Enligt denna paragraf får ändring i rikets mynt till ”skrot eller korn” (myntens bruttovikt resp. nettovikt i ädel metall) inte ske utan riksdagens samtycke. Bestämmelsen lämnar dock Kungl. Maj:ts rätt att slå mynt ”oförkränkt”. Detta har ansetts innebära att Kungl. Maj:t ensam får bestämma myntens utseende och prägel. Kungl. Maj:t har också ansetts ha rätt att bestämma vilka kvantiteter skiljemynt av olika valörer som skall myntas ut.

Bestämmelserna i RF är ett uttryck för uppfattningen att myntens metallvärde skall stå i viss relation till deras valör. Denna uppfattning är sedan länge övergiven. Vad man numera i olika länder lägger huvudvikten vid i fråga om myntens utformning är att dessa skall vara funktionsdugliga, förfalskningssäkra, lätta att tillverka och billiga. Detta synsätt har i Sverige kommit till uttryck bl. a. i de ändringar i myntlagen varigenom järn och kopparnickel införts som myntmetaller.

Den år 1963 tillsatta myntkommittén förordade en kortare myntserie eller

med andra ord en serie med färre mynt än den nuvarande. Kommittén ansåg att 2-öringen, 50-öringen och 2-kronan borde slopas. Vidare föreslog kommittén att storleken på vissa mynt skulle minskas. Vissa förslag till ändringar i fråga om myntmetallernas sammansättning framlades också. Kommitténs förslag mottogs på det hela taget positivt av remissinstanserna. Emellertid riktades en viss kritik mot att en samlad undersökning av de beräknade kostnaderna för reformen inte skett. Många ställde sig också avvisande till förslaget att 50-öringen skulle tas bort ur serien. I direktiven för den kommitté som tillsattes år 1966 för att närmare utreda kostnaderna för en myntreform och för att i övrigt slutföra den tidigare kommitténs arbete, framhöll jag att dess förslag till myntserie i princip borde vara utgångspunkt för den nya kommitténs överväganden.

6.2 Myntvalörerna

1966 års myntkommitté föreslår i likhet med den förra myntkommittén att 2-öringen och 2-kronan skall utgå ur myntserien. Däremot anser kommittén att 50-öringen bör behållas. Kommitténs förslag innebär alltså att myntserien får följande utseende: 1, 5, 10, 25 och 50 öre, 1 krona, 5 kronor samt som minnesmynt 10 kronor.

Av vad jag tidigare sagt framgår att jag finner det angeläget att myntserien förkortas. Som kommittén framhåller medför en kortare serie den fördelen att mynten i serien kan ges en inbördes större diameterskillnad varigenom risken för förväxling minskas. Dessutom kommer kostnaderna för framställning och hantering av mynten att kunna minskas betydligt.

Mynt- och justeringsverket beräknar för år 1970 en utväxling av nära 220 milj. stycken mynt, varav 1 milj. 2-kronor, 28 milj. 1-kronor, 10 milj. 50-öringar, 20 milj. 25-öringar, 80 milj. 10-öringar, 26 milj. 5-öringar, 24 milj. 2-öringar och 30 milj. 1-öringar. Endast en ringa del av dessa mynt kommer att ersätta utslitna mynt (inväxlingen av sådana var för år 1969 sammanlagt ca 250 000 stycken mynt) och utväxlingen medför sålunda i praktiken en ökning av antalet disponibla mynt med hela antalet tillverkade mynt.

Vid remissbehandlingen av kommitténs förslag till myntserie har slopan det av 2-öringen och 2-kronan praktiskt taget enhälligt tillstyrkts. För egen del har jag samma mening som remissinstanserna. Att serien vidare skall innehålla valörerna 5, 10 och 25 öre samt 1 krona och 5 kronor har heller inte satts i fråga. Även förslaget att behålla 50-öringen har i allmänhet tillstyrkts eller lämnats utan erinran. Också jag anser att dessa valörer bör ingå i myntserien.

I fråga om 1-öresmyntet, som den tidigare kommittén ansåg böra finnas kvar, har 1966 års kommitté ytterligare sökt klargöra följderna av ett eventuellt avskaffande.

Kommitténs undersökningar visar att ett slopande av myntet på åtskilliga

områden inte skulle medföra några eller endast obetydliga olägenheter. Vid uppbördens av mervärdeskatt skulle således inga komplikationer uppkomma. Inte heller skulle åtgärden få någon inverkan på taxor och avgifter hos affärsdrivande verk som televerket och statens järnvägar, eftersom avrundning av räkningarnas slutsumma sker redan nu. Också på liknande områden torde en avrundning kunna ske utan tekniska svårigheter. För bankinstituten skulle ett slopande av småmynten medföra driftsfördelar och lägre kostnader för mynttransporter. För riksbanken och mynt- och justeringsverket skulle åtgärden också innebära minskade transportkostnader. Från bokföringssynpunkt skulle reformen dock kunna medföra övergångssvårigheter i de fall då kontanta in- och utbetalningar inte stämmer överens med det belopp i räkenskaperna som betalningen avser. Ett visst merarbete, t. ex. bokföring av skillnaden på ett särskilt konto, skulle då kunna uppkomma. Ett slopande av de båda lägsta myntvalörerna skulle enligt kommittén också kunna innebära vissa problem vid användningen av kassaregister.

I fråga om kostnaderna för framställning av 1-öresmyntet anför kommittén följande. Metallvärdet i 1-öresmyntet överstiger f. n. dess namnvärde. Med den instabilitet som kännetecknar kopparpriserna kan metallvärdet i framtiden komma att stiga avsevärt. Den totala framställningskostnaden för myntet uppgår till nära tre öre. Till detta kommer kostnaden för distribution som gör att myntet när det sätts i cirkulation har dragit en kostnad av många gånger myntets nominella värde. Kommittén erinrar i sammanhanget om verkningarna av att man inom detaljhandeln mer och mer går över till att använda automatiska växelgivare. Dessa betalar snabbt tillbaka växelmynt när kunden betalar i 1-kronor eller sedlar. Denna utmatning av småmynt motsvaras inte av några metoder för att åter sätta småmynten i cirkulation. Småmynten har härigenom blivit något av engångsmynt. Sedan handeln mera allmänt gått över till automatiska växelgivare räknar kommittén med att behovet av småmynt kommer att bli nära nog omätligt. Redan nu har som framgått av uppgifter i dagspressen bristen på småmynt tidvis ansetts mycket besvärande. Det är enligt kommittén inte rimligt att vid en framtida årlig myntproduktion på exempelvis 200 milj. stycken mynt per år reservera kanske hälften av tillverkningskapaciteten för 1-öresmynten för att dessa skall finnas att tillgå för handeln i något så när tillfredsställande omfattning.

Mot ett avskaffande av 1-öringen har anförts farhågor för en förädling av mjölk, smör och andra dagligvaror. I den undersökning som statistiska centralbyrån utfört för kommitténs räkning har man utgått från att detaljhandeln, om småmynten slopas, antingen fortsätter att tillämpa varupriser, som inte är delbara med fem, och vid betalning av hela inköpet avrundar summan till femtal ören eller sätter priserna på de enskilda varorna i femtal ören. Preiseffekterna i de båda alternativen har undersökts med hänsyn till om köpesumman resp. priserna avrundas uppåt (dvs. öretalen 1, 2, 3 och 4

rundas till 5 samt 6, 7, 8 och 9 till 0), nedåt (dvs. öretalen 1, 2, 3 och 4 rundas till 0 samt 6, 7, 8 och 9 till 5) eller till närmaste femtal öre (dvs. öretalen 1, 2, 8 och 9 rundas till 0 samt 3, 4, 6 och 7 till 5). Undersökningen visar att konsumentprisindex, om priserna på de enskilda varorna inte ändras utan summan avrundas uppåt vid betalning av hela inköpet, höjs med högst 0,04 % (f. n. 0,1 indexenheter). Om priserna på de enskilda varor som inte har priser delbara med fem genomgående avrundas uppåt, påverkas index med allra högst 0,15 % (f. n. 0,3 enheter). Om avrundningen däremot sker nedåt betyder detta motsvarande sänkning av index. En avrundning till närmaste femtal öre — antingen av köpesumman eller av priserna på de enskilda varorna — skulle innebära att höjningar och sänkningar tog ut varandra.

Centralbyråns undersökning behandlar också frågan hur ett avskaffande av 1- och 2-öringar skulle påverka priserna för ofta köpta varor med låga och ojämna priser, t. ex. mjölk och pilsner. För mjölk och pilsner med ett antaget pris av 1: 08 kr. resp. 68 öre (1/3 liter) skulle t. ex. avjämning till närmaste femtal öre medföra en höjning med 2 öre i båda fallen men för mjölken skulle höjningen uppgå till 1,9 % mot 2,9 % för pilsnern. För dessa varor skulle således en avrundning av priset på den enskilda varan vid själva genomförandet av en myntreform medföra en relativt sett olikartad men dock obetydlig prisförändring. Vid fortsatta prisförändringar skulle dessa dock ske med hela fem öre vilket motsvarar 4,5 resp. 7,1 %. Nackdelarna med så stora relativa prisförändringar skulle enligt centralbyrån kunna motvägas genom förlängning av tidsintervallen mellan prisförändringarna.

Kommittén förmodar att man i detaljhandelsledet vid ett slopande av småmynten kommer att avrunda priserna till närmaste femtal öre vilket alternativ som än kommer att tillämpas — avrundning av priset på de enskilda varorna eller av priset för hela inköpet. Varken säljare eller köpare kommer att förlora på detta. För vissa varor, särskilt en del ur konsumentsynpunkt "tung" sådana, t. ex. mjölk, där priset per enhet är relativt lågt och handelsmarginalen liten saknar emellertid en avrundning av priset på den enskilda varan inte betydelse. Här bör man emellertid enligt kommittén beakta den prisspridning som föreligger mellan olika affärer. Av utredningar som gjorts av statens pris- och kartellnämnd framgår t. ex. att under en och samma dag i Falun förekom följande variationer i affärerna, nämligen på mjölk från 1: 02 kr. till 1: 09 kr. per liter, på margarin från 1: 77 kr. till 1: 98 kr. per 1/2 kg och på strösocker från 2: 70 kr. till 3: 30 kr. per 2 kg.

Myntkommittén finner vid sin genomgång av skälen för och emot ett slopande av 1-öresmyntet att övervägande skäl talar för att det behålls. Visserligen föreligger enligt kommittén inte några absoluta hinder för att slopa myntet, men ett slopande skulle få följder av helt annan art än vid andra förändringar i myntserien, eftersom myntet representerar den minsta en-

heten i vårt mynts-system. Kommittén pekar härvid på problem som hänger samman med detaljhandelns marginaler samt butiks- och bokföringsorganisation. Rådande olägenheter i fråga om användningen av 1-öresmyntet synes enligt kommittén kunna minskas om myntet genom olika åtgärder sätts i verklig cirkulation eller om man genom prissättningen inom detaljhandeln minskar användningen av myntet.

En av kommitténs tre ledamöter är skiljaktig och anser att 1-öringen bör slopas.

Vid remissbehandlingen har majoritetens förslag att behålla 1-öresmyntet lämnats utan erinran av det övervägande antalet remissinstanser. Av dessa har ett fåtal uttryckligen berört frågan. I de fall där så skett synes farhågor för prisstegringar vid ett slopande av myntet ha varit avgörande för ställningstagandet. Statens pris- och kartellnämnd anser i likhet med kommittén att för flertalet ojämnt prissatta varor torde en avrundning av priset till närmaste femtal öre kunna genomföras utan svårighet men nämnden varnar för att avrundningen i fråga om lågmarginalvaror i många fall kan komma att ske uppåt, vilket skulle leda till prishöjningar på vissa för konsumenten viktiga dagligvaror. Nämnden pekar också på de praktiska problem som handeln skulle ställas inför vid fortsatta prisförändringar. Dessa måste ske med 5-öresbelopp. I fråga om lågmarginalvaror innebär en sådan prisändring betydande risker i prishänseende för konsumenten. KF finner för sin del en prissättning i jämna femörestal oacceptabel med hänsyn till önskvärdheten av smidiga och procentuellt måttliga prisanpassningar i detaljhandeln.

Till de myndigheter och sammanslutningar som anser att myntet skall slopas hör riksbanksfullmäktige, som menar att den utredning som kommittén redovisar närmast pekar hän mot att de praktiska möjligheterna vid ett slopande av myntet kan bedömas som tämligen lättöverkomliga. Som skäl för att behålla myntet återstår då enligt fullmäktige egentligen bara det räknelogiska argumentet att myntserien måste innehålla ett mynt som svarar mot den minsta räkneenheten. Ett sådant skäl får enligt fullmäktige inte hindra en reform som från andra synpunkter är rationell och praktisk. De organisationer som företräder handeln och näringslivet har i allmänhet förordat att 1-öringen utgår ur serien. Bl. a. Sveriges grossistförbund och Sveriges köpmannaförbund betonar sålunda de förenklingar och fördelar som skulle vinnas genom reformen — på längre sikt också för automathandeln och självbetjäningssaffärerna.

För egen del vill jag anföra följande. 1-öresmyntet fungerar uppenbarligen inte längre på samma sätt som mynt i högre valörer. Myntet har i det närmaste helt upphört att cirkulera. Sedan år 1951 har 380 milj. stycken 1-öresmynt präglats, dvs. omkring 50 stycken per invånare, och ändå uppstår i detaljhandeln från tid till annan en besvärande brist på 1-öringar. Skulle — som jag föreslagit — 2-öringen slopas ökar givetvis behovet av 1-öresmynt. I ett sådant läge skulle enligt myntkommittén tillverkningen per år av 1-öres-

mynt behöva uppgå till omkring 100 milj. stycken, dvs. nära hälften av myntverkets produktion, för att mynten skall finnas att tillgå i en tillfredsställande omfattning. Framställnings- och distributionskostnaderna för en sådan kvantitet kan beräknas till 3—5 milj. kr. per år. Dessa kostnader minskar endast obetydligt om myntet präglas i annan metall än brons, t. ex. aluminium eller järn. Orsakerna till att allmänheten inte sätter 1-öresmyntet i cirkulation är flera. Dels representerar myntet en alltför ringa köpkraft. Dels medför användningen av myntet som betalningsmedel ofta tidsförlust och irritation i den allmänna omsättningen. Dels är myntet inte ett rationellt betalningsmedel i den del av detaljhandeln som är utrustad med automatiska växelgivare. Att som myntkommittén antytt genom konstlade medel åter få igång en cirkulation av 1-öresmyntet tror jag inte är möjligt. Jag tror inte heller att man lämpligen bör råda bot på de nuvarande förhållandena genom en styrning av detaljhandelns prissättning. Mot den bakgrund som här tecknats är det enligt min mening nödvändigt att allvarligt överväga om 1-öresmyntet skall behållas eller slopas.

Avgörande för frågan om 1-öresmyntet skall slopas eller behållas är enligt min mening på vilket sätt konsumentpriserna i detaljhandeln kommer att påverkas om såväl 1- som 2-öresmyntet avskaffas. Som statistiska centralbyrån påvisat måste handeln vid en övergång till en myntserie, vars lägsta mynt är fem öre, i princip välja att behålla priser, som inte är delbara med fem, och avrunda köpesumman vid betalningen eller att avrunda alla priser till femtal ören. Väljer man inom detaljhandeln det första alternativet och sker avrundningen till närmaste femtal öre påverkas inte konsumentpriserna. För att skydda konsumenterna mot att andra metoder för avrundning av köpesumman kommer till användning skulle principen om avrundning till närmaste femtal öre lagfästas. Väljer man å andra sidan att avrunda priserna på varje enskild vara till femtal ören är problemet svårare. Sker avrundningen av priserna regelmässigt till närmaste femtal ören uppkommer inga för konsumenterna negativa prisseffekter. Sker avrundningen däremot genomgående uppåt skulle konsumentprisindex enligt statistiska centralbyråns undersökning påverkas med allra högst 0,15 % eller 0,3 enheter. Det är emellertid enligt min mening inte realistiskt att anta att avrundningen i allmänhet skulle komma att ske uppåt. Dessutom bör man komma ihåg att en stor del av detaljhandeln vid ett slopande av småmynten kan komma att välja alternativet med avrundning av köpesumman. Vad till sist angår de särskilda problem som skulle uppstå vid ändringar av priset på vissa lågmarginalvaror med hänsyn till att förändringarna måste ske i femöressteg bör olägenheterna inte vara större än vad 1-öresvariationerna var på 1930-talet, när exempelvis 1 liter mjölk kostade 18 öre.

Med hänsyn till det anförda har jag kommit fram till att 1-öresmyntet bör avskaffas. Jag föreslår vidare att i lag föreskrivs att, där ej annat är överenskommet eller får anses avtalat, avrundning av belopp i öretal skall ske

till närmaste femtal ören. Till detta lagförslag återkommer jag i specialmotiveringen.

Under remissbehandlingen har från två håll, nämligen statens järnvägar och Sporrong Myntapparater AB, framkastats tanken på att nu eller i en framtid införa ett 10-kronorsmynt som kunde komma till allmän användning och därigenom delvis ersätta 10-kronorssedeln. Jag är inte beredd att utan ytterligare utredning nu ta ställning till denna fråga.

6.3 Storlek, prägel och metallinnehåll

Förslaget att behålla den nuvarande *storleken* på 10-, 25- och 50-öringen samt 1-kronan men minska formatet på 5-öringen och 5-kronan har tillstyrkts av det stora flertalet remissinstanser. Själv finner jag främst med hänsyn till de olägenheter och kostnader som eljest skulle uppkomma, bl. a. för automathandeln, att storleken på 1-kronan bör behållas oförändrad. De övriga myntens storlek är, som kommittén framhåller, beroende av 1-kronans. Den föreslagna myntserien ger utrymme för en önskvärd minskning av 5-öringen och 5-kronan. Jag delar således kommitténs mening i fråga om storleken på mynten.

Kommitténs förslag i fråga om *prägel* och *metallinnehåll* har i allmänhet godtagits vid remissbehandlingen. Tillverkningskostnaderna för 5-öresmyntet kommer, som mynt- och justeringsverket påpekar, med nuvarande kopparpriser att hålla sig omkring myntets nominella värde. Några remissinstanser har föreslagit att myntet skall tillverkas i aluminium i stället för brons. De försök med ytfärgad aluminium som mynt- och justeringsverket utfört har, som verket redogjort för i skrivelse den 17 april i år, inte utfallit så att verket anser sig kunna rekommendera aluminium som ersättning för brons. De försökspräglingar med järn som verket f. n. utför synes indikera att materialet kan vara lämpligt som myntmetall. Det kan därför senare bli aktuellt att utföra 5-öresmyntet i denna metall.

Tills vidare torde emellertid 5-öresmyntet böra tillverkas i brons.

I fråga om 1-kronan synes i stort sett enighet råda om att den lämpligaste metallsammansättningen tills vidare är det pläterade material som använts för myntet sedan år 1968. Tillverkningskostnaden per mynt är f. n. ca 20 öre, om kanten görs helt vitfärgad. Godtar man att kärnmaterialet kommer till synes i kantens mitt, sjunker tillverkningskostnaden till 13 öre. De äldre, silverhaltiga 1-kronemynten har med nuvarande priser på silvermarknaden ett metallvärde som i det närmaste motsvarar namnvärdet. Som kommittén framhållit kan en indragning av dessa mynt ge staten vissa inkomster. Det är inte uteslutet att en sådan indragning kan komma till stånd. En förutsättning härför är emellertid att behovet av 1-kronor kan täckas med de nya pläterade mynten.

Jag anser således i likhet med kommittén att 5-öringen tills vidare bör

tillverkas i brons, 10-, 25- och 50-öringarna i kopparnickel och 1-kronan i pläterat material av kopparnickel. Dessutom bör minnes- och jubileumsmynt i valören 10 kronor med en silverhalt av exempelvis 90 % kunna tillverkas.

Beträffande metallen i det nya 5-kronorsmyntet har mynt- och justeringsverket i sin förutnämnda skrivelse lagt fram ett alternativ till kommitténs förslag att tillverka myntet i traditionell kopparnickel. Verket uppger att sedan betänkandet Nya mynt avlämnades har nya erfarenheter vunnits av pläterade material. I Frankrike har man sålunda för 5-francsmyntet slopat silver som myntmetall och gått över till att tillverka myntet av nickelpläterat kopparnickel. Man har därigenom i väsentlig grad kunnat tillgodogöra sig nicklets synnerligen goda egenskaper i fråga om motståndskraft mot korrosion och nötning. Som en ytterligare fördel har man fått ett mynt med mycket speciella elektriska och magnetiska egenskaper, vilket gör det i hög grad skyddat mot förfalskningar och skapar förutsättningar för att lätt identifiera myntet i försäljningsautomaternas avkännaranordningar. Verket anser därför att ett mynt av detta material, exempelvis med en tjocklek hos ytskikten av 5 % av totala tjockleken, är ett tilltalande alternativ till kommittéförslaget. Kostnaden för myntet kan inte nu exakt anges men den beräknas uppgå till mellan 30 och 40 öre per mynt. Jag delar mynt- och justeringsverkets uppfattning att ett 5-kronorsmynt med en kärna av kopparnickel och ytskikt av nickel — särskilt med hänsyn till det förbättrade skyddet mot förfalskning — är en bättre lösning än ett mynt i traditionell kopparnickel som kommittén förordat. Dessutom torde myntet ur estetisk synpunkt komma att tillfredsställa högt ställda krav. Skulle det vid mynt- och justeringsverkets fortsatta prövning av alternativet visa sig att några hinder från tillverknings- eller leveranssynpunkt inte föreligger, anser jag således att det nya 5-kronorsmyntet bör tillverkas i det nickelpläterade utförande som verket föreslagit.

Som delvis framgår av det sagda, söker man på skilda håll i världen få fram metaller och metallsammanställningar som är lämpliga för myntframställning och bättre svarar mot dagens krav. Det kan således inom en relativt kort tid bli aktuellt att ändra metallinnehållet eller storleken hos något eller några av mynten. Detta är en teknisk fråga, som del av praktiska skäl kan vara lämpligt att överlämna till Kungl. Maj:ts avgörande. Förslaget till myntlag innehåller såvitt avser andra mynt än mynt av ädelmetall en fullmakt för Kungl. Maj:t i detta hänseende, vilken kommer att mera utförligt behandlas i specialmotiveringen.

6.4 Övergången till ny myntserie

Övergången till den nya myntserien kommer att erbjuda problem i flera hänseenden. Så t. ex. måste alla automatiska växelgivare byggas om. Detta torde i regel behöva ske hos tillverkarna. För dem som har växelgivare blir

det därför av stor betydelse att ombyggnaden sker snabbt. För att tillverkarna skall kunna bygga ut sin kapacitet i erforderlig utsträckning är det, som KODA Leverantörföreningen Kontors- och datautrustning framhållit, nödvändigt att den nya myntlagen träder i kraft först ganska lång tid efter det att riksdagens beslut föreligger. Också för näringslivet i övrigt samt för mynt- och justeringsverket torde det vara önskvärt med en viss förberedelsestid.

Myntkommittén har föreslagit att övergången till den nya myntserien sker i flera etapper. Enligt förslaget skall utlämnande av 2-öringar, 2-kronor och de nuvarande 5-kronorna upphöra när myntlagen träder i kraft. Ett halvår därefter skall dessa mynt enligt lag inte längre vara lagligt betalningsmedel. Samtidigt skall de nya 5-öringarna släppas ut i marknaden. För att undvika förväxlingsrisker bör enligt kommitténs mening 2-öresmyntet vara indraget då det nya 5-öresmyntet sätts i omlopp. Vissa företrädare för affärslivet har emellertid avstyrkt kommitténs förslag om en stegvis övergång till de nya mynten. Man har därvid särskilt betonat risken för att växelgivarna kan behöva byggas om två gånger och de olägenheter som kan uppstå både för affärsinnehavarna och allmänheten på grund av att genomströmningstiden vid snabbköpskassorna förlängs. KODA och Sporrang Myntapparater AB föreslår därför att både de äldre och de nya mynten får cirkulera samtidigt under övergångstiden.

För egen del finner jag dessa invändningar från de närmast berörda parterna beaktansvärda. Jag föreslår därför att den nya myntlagen träder i kraft först den 1 januari 1972. Redan från början av övergångstiden bör utväxling ske av samtliga mynt i den nya serien.

Genom att både gamla och nya mynt finns tillgängliga under en viss tid skulle en successiv ombyggnad av växelgivarna underlättas. Å andra sidan kan det finnas en viss risk för förväxling mellan 2-öresmynten som är 21 mm i diameter och de nya 5-öringarna som föreslås få en diameter av 18 mm. Redan nu finns emellertid en diameterskillnad av endast 2 mm mellan 10- och 25-öringarna. Förväxlingsrisken kan således knappast bli större än mellan dessa mynt. Värdeskillnaden är dessutom betydligt mindre i det förstnämnda fallet. Jag anser därför att man under en kortare tid utan större olägenheter skulle kunna låta både gamla och nya mynt samtidigt finnas i den allmänna rörelsen. Behovet av 1-öringar, 2-öringar och äldre 5-öringar för växelgivarna kommer att vara störst i början av övergångstiden men bli mindre allt eftersom dessa myntapparater hinner byggas om. Prägling av de äldre mynten bör därför vid behov ske fram till den 1 april 1972. Utlämnning av äldre mynt får givetvis ske så länge de är lagligt betalningsmedel.

Prägling av 5- och 2-kronor, som inte i någon större utsträckning används som automatmynt, torde däremot för att underlätta mynt- och justerings-

verkets arbete kunna utan olägenhet upphöra samtidigt som den nya myntlagen träder i kraft.

KODA har efter samråd med de större leverantörerna av växelgivare beräknat omställningstiden för innehavarna av sådana myntapparater till åtta arbetsmånader, semestermånaden juli oräknad. Tar man enbart hänsyn till dessa handelskategorier skulle man kunna draga in de äldre mynten tidigast den 1 november. Enligt min mening är det emellertid av andra skäl, främst ur hanterings- och kostnadssynpunkt, olämpligt att 5-öresmynt av olika storlekar cirkulerar samtidigt under alltför lång tid. Det är också angeläget att inte fördröja slopandet av 1- och 2-öresmyntet längre än nödvändigt. Jag anser därför att 1- och 2-öringarna samt de äldre 5-öringarna bör upphöra att vara lagligt betalningsmedel ett halvår efter myntreformens genomförande, dvs. den 1 juli 1972.

2- och 5-kronorsmynten har, främst på grund av sin storlek, aldrig fungerat som allmänt använda mynt utan snarare kommit att bli samlarobjekt i likhet med minnesmynten. Jag ser därför ingen anledning att, som kommittén föreslagit, draga in dessa mynt. Någon risk för förväxling med andra mynt torde inte föreligga, varför de i princip bör få vara betalningsmedel även i fortsättningen.

Sammanfattningsvis kommer tidsprogrammet enligt mitt förslag att få följande utseende. Vid ingången av år 1972 träder den nya myntlagen i kraft och samtliga mynt enligt den nya myntlagen börjar lämnas ut. Prägling av 5- och 2-kronor enligt gamla lagen upphör men prägling och utväxling av 1-öringar, 2-öringar och äldre 5-öringar får fortsätta. Den 1 juli 1972 upphör dessa tre mynt att vara lagligt betalningsmedel. Riksbanken och myntverket bör däremot även efter denna tidpunkt vara oförhindrade att växla in äldre kopparmynt efter namnvärdet.

6.5 Ersättningsfrågan

Enligt kommitténs beräkningar kommer slopandet av 2-öringen och minskningen av 5-öringen att medföra kostnader för utbyte och ombyggnad av myntapparater för i runt tal 10,5 milj. kr. Den största kostnadsposten faller på de automatiska växelgivarna, där ombyggnader och utbyten beräknas kosta sammanlagt omkring 7,4 milj. kr. I övrigt kommer de av kommittén föreslagna förändringarna i myntserien inte att inverka i kostnadshänseende. Inte heller slopandet av 1-öringen kommer att påverka kostnaderna i nämnvärd grad.

Kommittén har vid sin bedömning kommit till att ersättning inte bör utgå för ifrågakostnader. Flera av de remissinstanser, som varit av motsatt åsikt, påpekar som skäl för att ersättning skall utgå att myntreformen kommer att leda till besparingar för staten.

De flesta växelgivare som i dag är i användning torde ha anskaffats under senare delen av 1960-talet. Då statliga utredningar sedan år 1963 varit sysselsatta med utformningen av en ny myntserie finner jag det rimligt att de som investerat i dessa apparater har räknat med möjligheten av ändringar i myntsystemet inom en överskådlig framtid. Som kommittén påpekat kan kostnaderna för de enskilda apparatinnehavarna dessutom begränsas genom värdeminskningsavdrag vid taxeringen. Den omständigheten att de nuvarande jämförelsevis höga kostnaderna för myntframställningen genom reformen kommer att kunna nedbringas finner jag inte heller utgöra ett skäl för ersättning. Vid myntreformer i utlandet har kostnadsersättning i allmänhet inte utgått. Jag anser således i likhet med kommittén och flertalet remissinstanser att ersättning inte bör utgå för kostnader i anledning av myntreformen.

7 Lagförslag

I enlighet med det anförda har inom finansdepartementet upprättats förslag till

- 1) lag om rikets mynt,
- 2) lag om avrundning av vissa öresbelopp.

Förslagen torde få fogas till statsrådsprotokollet i detta ärende som *bilaga 1* och *2*¹.

8 Specialmotivering till lagförslagen

8.1 Förslaget till myntlag

Kommittén har i betänkandet lämnat förslag till lag om rikets mynt. Förslaget har varit föremål för viss omarbetning inom finansdepartementet.

Det förhållandet att den gällande myntlagen, främst i 1 och 4 §§, återspeglar principen om guldmyntfot har för myntkommittén inneburit ett författningstekniskt problem. Kommittén har diskuterat olika lösningar, som att flytta över bestämmelserna oförändrade till den nya lagen eller att låta den nuvarande lagen fortfara att gälla i de delar som behandlar frågor om guldmyntfot och guldmynt. Men myntlagens värderelation mellan kronan och guldet är i dagens läge helt verklighetsfrämmande — 1 kg fint guld, som enligt myntlagen skall svara mot 2 480 kr., kostar f. n. drygt 5 821 kr. — och kommittén finner det inte realistiskt att räkna med att guldmynt med det guldinnehåll som bestäms i gällande myntlag någonsin kommer att präglas. I det teoretiska fallet att riksbanken enligt 72 § RF åter skulle bli skyldig att lösa in sina sedlar med guld måste man, säger kommittén, i vilket fall som helst stifta ny lag om guldmynt och om kronans guldparitet. Kommittén

¹ Bilagorna har uteslutits här. De är likalydande med de författningsförslag som fogats vid propositionen.

betonar det meningslösa i att med utgångspunkt från den svenska valutans guldparitet 5 821 kr. per kg nu beräkna guldinnehållet i och fastställa nya kronmynt i guld och föreslår därför att bestämmelserna om guldmyntfot och guldmynt mönstras ut ur myntlagstiftningen. Jag delar kommitténs uppfattning att lagen inte bör tyngas av de äldre bestämmelserna. Skulle så behövas kan man utan svårighet komplettera lagstiftningen i detta hänseende.

1 §

Denna paragraf överensstämmer med kommitténs förslag. Den har inte någon direkt förebild i nu gällande myntlag men motsvaras delvis av den tidigare nämnda bestämmelsen i 79 § RF om att Kungl. Maj:t ensam beslutar om prägling av mynt och bestämmer myntens utseende. Paragrafen motsvaras också, i vart fall enligt ordalydelsen, till viss del av 10 § i nu gällande myntlag, som föreskriver att skiljemynt inte får tillverkas och präglas inom landet för enskildas räkning. Denna bestämmelse hör samman med guldmyntfotsystemet. I 9 § myntlagen föreskrivs nämligen att var och en som lämnar in guld till myntverket har rätt att mot betalning av myntningskostnaden få detta myntat i 20- eller 10-kronestycken. 5-kronestycken däremot myntas enligt paragrafen endast för statsverkets och riksbankens räkning. Bestämmelsen i 10 § myntlagen är därför närmast att betrakta som en kompletterande upplysning om skiljemynt med anledning av bestämmelserna om huvudmynt i 9 § myntlagen.

I den nya myntlagen bör lämpligen tas in en bestämmelse att endast Kungl. Maj:t får låta tillverka och utge mynt och att endast sådana mynt skall vara lagligt betalningsmedel. Härigenom får man i myntlagen klart definierat vad som avses med begreppet mynt, något som kan vara av värde då det gäller exempelvis att dra gränsen mellan mynt och andra liknande föremål som poletter, spelmarker och liknande. Genom den föreslagna ordalydelsen uppnås också viss överensstämmelse med vad som gäller i fråga om sedlar. I 72 § RF föreskrivs nämligen att endast riksbanken har rätt utge sedlar "som för mynt i riket må erkännas". Denna bestämmelse innebär visserligen inte i och för sig förbud för andra banker att utge sedlar utan endast att inga andra sedlar än riksbankens är att anse som lagligt betalningsmedel, som man är skyldig att ta emot. Först genom 1 § *lagen (1897: 28) med vissa bestämmelser om riksbankens sedelutgivningsrätt, så ock angående forum för riksbanken*, förklarades att riksbanken ensam är berättigad att utge sedlar. En hänvisning till denna bestämmelse finns i 2 § *lagen (1934: 437) för Sveriges riksbank*. Dessutom innehåller banklagarna numera förbud för bankinstitut att utge tryckta och graverade sedlar [66 § *lagen (1955: 183) om bankrörelse*, 35 § *lagen (1955: 416) om sparbanker* och 42 a § *lagen (1956: 216) om jordbrukskasserörelsen*].

I 2 § *instruktionen (1965: 704) för mynt- och justeringsverket* föreskrivs att verket har till uppgift bl. a. att tillverka rikets mynt och skiljemynt. Med

stöd av denna bestämmelse och sedan myntningslov meddelats av Kungl. Maj:t framställer verket de mynt som behövs för den allmänna omsättningen. Under senare år har myntverket anlilat underleverantörer för tillverkning av s. k. myntplattor eller rondeller (halvfabrikat till mynt) som präglats till mynt av verket. Utformningen av 1 § i lagförslaget är inte avsedd att hindra ett sådant förfarande. Inte heller bör paragrafen lägga hinder i vägen för verket att — om dess tillverkningskapacitet inte skulle förslå — anlita exempelvis annat lands myntverk för prägning av svenska mynt. Utomlands är det förhållandevis vanligt att myntningen helt eller delvis uppdras åt främmande myntverk.

I nu gällande myntlag betecknas guldmynt som huvudmynt och övriga mynt som skiljemynt. Eftersom enligt förslaget några bestämmelser om guldmynt inte tas in i lagtexten är det inte nödvändigt att i fortsättningen använda denna beteckning. I lagen talas därför endast om mynt.

Den vanligaste formen för penningprestation är att gäldenären lämnar över sedlar eller mynt. Riksbankens sedlar är, som tidigare nämnts, lagligt betalningsmedel. Detta innebär att en borgenär inte kan vägra att ta emot dem som betalning ens om de lämnas i stor omfattning i små valörer. När det gäller mynt kan däremot annan borgenär än staten vägra att ta emot mindre mynt i alltför stora kvantiteter. Enligt myntlagen är man nämligen inte skyldig att ta emot högre belopp än 50 kr. i 5-kronestycken, 20 kr. i 2- och 1-kronestycken, 5 kr. i mindre silvermynt eller kopparnickelmynt, 1 kr. i bronsmynt och 1 kr. i järnmynt. Kommittén har i sitt förslag till lagtext inte medtagit begränsningsregler för betalning med mynt. Kommittén framhåller att denna begränsning i skyldigheten att mottaga skiljemynt troligen har sin grund i att skiljemynten ursprungligen hade ett lägre metallvärde i förhållande till sin valör än guldmynten och att skiljemynten därför betraktades som en sämre form av betalningsmedel. Med hänsyn till att principen att myntens namnvärde på visst sätt skall motsvaras av deras metallinnehåll övergetts och att inga olägenheter i fråga om betalning med sedlar i mindre valörer hörts av har kommittén ansett anledning saknas att behålla begränsningsreglerna vid betalning med mynt.

Kommitténs åsikt att begränsningsreglerna för betalning med mynt utan olägenhet kan utgå ur myntlagstiftningen kritiserar av Svenska numismatiska föreningen, som uttalar att reglerna ursprungligen kommit till som skydd mot inflation genom massutgivande av kreditmynt, men att de även fått betydelse som spärrhake gentemot trakasserier mot enskilda och myndigheter genom att erlægga bötesbelopp etc. på stora summor i småvalörer. Det synes föreningen ytterst betänkligt att nu ta bort maximibestämmelserna och medge betalning av hur stora belopp som helst i hur små myntvalörer som helst.

Enligt min uppfattning är föreningens farhågor något överdrivna. I likhet

med kommittén anser jag att reglerna om begränsning av skyldigheten att vid betalningar ta emot mynt i småvalörer utan olägenhet kan avvaras.

2 §

Bortsett från redaktionella ändringar stämmer denna paragraf överens med 3 § gällande myntlag.

3 §

Paragrafen, som närmast svarar mot 6 § i nu gällande myntlag, innehåller en uppräknig av de mynt som skall finnas. F. n. gäller attprägling av vissa skiljemynt — 5-kronorsmynt av silver, kopparnickelmynt och järnmynt — förutsätter särskilt av Kungl. Maj:t meddelat beslut. Förklaringen till att kopparnickel- och järnmynt i gällande lag är kringgärdade med en särskild beslutsordning är den — som tidigare nämnts — numera övergivna föreställningen att myntens namnvärde skulle motsvaras av deras metallvärde. Kopparnickel- och järnmynt är enligt gällande myntlag alternativa i förhållande till de mer värdefulla silver- och bronsmynten.

Numera tillverkas de mynt — 2 kronor, 1 krona, 50 öre, 25 öre och 10 öre — som tidigare präglades av silverlegeringar, i kopparnickel. Kommitténs förslag innebär ingen ändring i detta förhållande. Enligt 3 § instruktionen för mynt- och justeringsverket åligger det verket att upprätta och underställa Kungl. Maj:t förslag till myntning av skiljemynt. På grundval av detta förslag meddelar Kungl. Maj:t myntningslov. Jag finner det helt betryggande om beslutsprocessen regleras i instruktionen för myntverket. Förslaget till myntlag innehåller därför inga regler om beslutsordningen.

4 §

Kommittén har föreslagit att Kungl. Maj:t ensam skall få bestämma om myntens metallinnehåll, storlek och prägel. Med hänsyn till bestämmelserna i 79 § RF och i överensstämmelse med vad som f. n. gäller bör enligt min mening till Kungl. Maj:t överlämnas att bestämma om mynts sammansättning och vikt endast i fråga om mynt som inte innehåller silver eller guld. Uppkommer fråga om att tillverka mynt innehållande silver eller guld, får detta således underställas riksdagen särskilt.

5 §

I förevarande paragraf ges föreskrifter om att mynt som utsatts för visst slitage eller åverkan inte längre är att betrakta som lagligt betalningsmedel. Bestämmelser av motsvarande innehåll finns också i gällande myntlag men dessa är betydligt mer detaljerade än den här föreslagna paragrafen. I fråga om nötta mynt gäller att de upphör att vara lagligt betalningsmedel i förhållande till var och en när myntets prägel inte längre kan med säkerhet skönjas och i förhållande till alla utom statens kassor när prägel blivit

otydlig (14 § andra stycket). Mynt som vanställts eller skadats förlorar också sin egenskap av lagligt betalningsmedel men de kan lösas in till sitt fulla värde under förutsättning för det första att skadan inte orsakat "någon avsevärd förminskning av myntets vikt", för det andra att den som vill lösa in myntet tagit emot det i god tro och därvid inte åsidosatt vanlig försiktighet och för det tredje att det inte finns anledning till antagande att han själv åstadkommit skadan (13 §). Mynt som inte längre är lagligt betalningsmedel mot var och en samt silvermynt som förlorat 4 % eller mer av sin ursprungliga vikt får inte, sedan de kommit in till någon av statens kassor, på nytt sättas i omlopp (15 §). Också de bestämmelser i myntlagen som här i korthet redogjorts för vilar delvis på principen att myntens värde är beroende av deras metallinnehåll. När denna princip övergetts bör frågan om när mynt genom förslitning eller liknande skall förlora sin egenskap av lagligt betalningsmedel kunna bedömas från praktiska utgångspunkter. Ett mynt, som är så slitet att man inte tydligt kan se att det är ett mynt, bör självfallet diskvalificeras som lagligt betalningsmedel. Så slitna mynt kommer med säkerhet att bli mycket sällsynta. Nästan hela den föreslagna myntserien kommer att präglas av kopparnickel som är en betydligt slitstarkare legering än det myntsilver som tidigare använts. Vidare kan man förutsätta att bankinstitutet och riksbanken liksom f. n. kommer att ur myntcirkulationen fortlöpande gallra bort mynt som börjar se slitna ut. Mynt som vanställts eller skadats bör också fränkännas verkan av lagligt betalningsmedel. En regel av detta innehåll kan, när det blir allmänt bekant att man inte är skyldig att ta emot skadade mynt, tänkas bidra till att hindra meningslös åverkan. Man kan förvänta att myntverket i enlighet med sin nuvarande praxis också i framtiden kommer att lösa in mynt som till följd av olycks-händelse, brand eller liknande blivit obrukbara.

8.2 Övergångsbestämmelser

I övergångsbestämmelserna ges särskilda regler för övergången från den gamla myntlagen till den nya. I punkten 2 förklaras den gamla myntlagen och vissa lagar som knyter an till denna upphävda. Undantag görs dock för vissa bestämmelser som anges i punkterna 3—6.

I punkten 3 av övergångsbestämmelserna föreskrivs att äldre regler i fråga om omräkning av äldre myntsorter fortfarande skall gälla. Härmed åsyftas 3 § *lagen (1873: 31 s. 7) om övergången till det nya myntsystemet*. I paragrafen föreskrivs i huvudsak att när en förbindelse som lyder på äldre myntsorter skall infrias med nytt mynt skall en krona räknas lika med en riksdaler riksmünt. Normalt ges vid övergången till ny myntenhet en i lag fastställd omräkningsregel som sedan automatiskt kan tillämpas. Om så inte sker kan svårigheter uppkomma som i sista hand får lösas genom en omräkning efter de faktiska värderelationerna vid övergången mellan de bå-

da systemen. Vid 1873 års myntreform gavs emellertid som framgår av det sagda en omräkningsregel. Denna bör, för att bevara kontinuiteten med äldre myntsystem, lämpligen fortfarande gälla.

Punkten 4 innehåller en regel om att bestämmelserna i den gamla myntlagen om guldmynt fortfarande skall tillämpas i det fall att kronor i guld används som beräkningsgrund i annan lagstiftning. Så är ännu förhållandet i sjölagen (122 §) och 1936 års konossementslag (4 § 5 mom.). Syftet med denna guldberäkning har varit att tillgodose önskemålet om fasthet beträffande olika valutors värde i förhållande till varandra. Vid den pågående revisionen av sjölagstiftningen kommer sannolikt de bestämmelser som knyter an till uttrycket kronor i guld att omarbetas.

Också i vanliga avtal kan en penningförpliktelse uttryckas i en viss mängd guld. Som mått kan då användas exempelvis sådana kronor i guld som avses i den gamla myntlagen. Förslaget till övergångsbestämmelser innehåller inte någon omräkningsregel för sådana guldvärdeklausuler. Tolkningen av guldvärdeklausuler i privaträttsliga avtal bör vid tvister liksom hittills ankomma på domstolarna.

I punkten 5 ges vissa bestämmelser i fråga om de mynt som skall dras in. För dessa bestämmelser har redogjorts i den allmänna motiveringen. Punkten 6 slutligen tar sikte på att 10-, 25- och 50-öresmynten samt 1-, 2- och 5-kronorsmynten skall fortfarande vara lagligt betalningsmedel också om de präglats med stöd av den gamla myntlagen. Givetvis skall också huvudmynten enligt den gamla myntlagen i fortsättningen bedömas som lagligt betalningsmedel.

8.3 Förslaget till lag om avrundning av vissa öresbelopp

Förslaget till lag om avrundning av vissa öresbelopp, överensstämmer i huvudsak med det förslag som herr Gustafsson fogat till sin reservation.

I 1 § föreskrivs att lagen är tillämplig på alla slags betalningar i svenskt myntslag. Det innebär att lagen gäller såväl vid kontant betalning som vid annan betalning exempelvis genom bankinstitut, med utnyttjande av check eller via giro. Lagen skall lösa de problem som uppkommer då betalning skall verkställas men avsikten är inte att ingripa i prissättningen på enskilda varor. Också i fortsättningen skall det alltså vara möjligt att sätta priser inom exempelvis detaljhandeln i öretal som inte är delbart med fem. Om ett köp avser ett antal varor med sådant örespris, skall styckepriserna summeras innan avrundningslagen tillämpas. Lagen är vidare dispositiv. Den är således inte tillämplig i sådana fall där avtal redan träffats om avrundning exempelvis till jämna tiotal ören eller kronbelopp. Lagen lägger inte heller hinder i vägen för parter som vill lösa problemen med avrundning på annat sätt.

2 § innehåller avrundningsregeln. Den innebär att avrundning av öretal,

som inte är jämnt delbart med fem, skall ske till närmaste femtal ören. I längden kommer därigenom avrundningar nedåt och uppåt att ta ut varandra, antingen man är betalande eller betalningsmottagare.

I lagen finns ingen bestämmelse om vem som skall ta initiativet till och verkställa avrundningen. Denna fråga bör överlämnas åt parterna själva att avgöra. Ofta torde avrundningen av praktiska skäl komma att verkställas av den som kräver betalning, exempelvis genom att skicka en räkning eller faktura på beloppet, eller av den som muntligen begär betalning såsom fallet ofta är i detaljhandeln. I andra fall kan det av olika anledningar vara mera praktiskt att avrundningen verkställs av betalaren, exempelvis när bankerna tillgodoför insättare ränta på sparade pengar eller när arbetsgivare betalar ut lön.

Lagen bör träda i kraft den 1 juli 1972, då 1- och 2-öresmynten upphör att vara lagligt betalningsmedel.

9 Hemställan

Jag hemställer, att lagrådets yttrande genom utdrag av protokollet inhämtas enligt 87 § regeringsformen över förslaget till *lag om avrundning av vissa öresbelopp*.

Vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt bifaller Hans Kungl. Höghet Regenten.

Ur protokollet:
Gunnel Anderson

Utdrag av protokoll, hållet i lagrådet den 29 oktober 1970.

N ä r v a r a n d e:

f. d. justitierådet	REGNER,
regeringsrådet	MARTENIUS,
justitierådet	BERNHARD,
justitierådet	HESSER.

Enligt lagrådet denna dag tillhandakommet utdrag av protokoll över finansärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Regenten, Hertigen av Halland, i statsrådet den 16 oktober 1970 hade Kungl. Maj:t förordnat, att enligt 87 § regeringsformen lagrådets utlåtande skulle inhämtas över upprättat förslag till *lag om avrundning av vissa öresbelopp*.

Förslaget, som finns bilagt detta protokoll, hade inför lagrådet föredragits av hovrättsassessorn Edmund Gabriellson.

Lagrådet lämnade förslaget utan erinran.

Ur protokollet:
Ingrid Hellström

Utdrag av protokollet över finansärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Regenten, Hertigen av Halland, i statsrådet på Stockholms slott den 30 oktober 1970.

N ä r v a r a n d e:

Statsministern PALME, ministern för utrikes ärendena NILSSON, statsråden STRÄNG, ANDERSSON, HOLMQVIST, ASPLING, LUNDKVIST, GEIJER, MYRDAL, ODHNOFF, MOBERG, BENGTSSON, NORLING, LÖFBERG, LIDBOM, CARLSSON, FELDT.

Chefen för finansdepartementet, statsrådet Sträng, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter lagrådets utlåtande över förslag till *lag om avrundning av vissa öresbelopp*.

Föredraganden upplyser, att lagrådet lämnat lagförslaget utan erinran och hemställer, att Kungl. Maj:t genom proposition föreslår riksdagen att antaga inom finansdepartementet upprättade förslag till

- 1) *lag om rikets mynt,*
- 2) *lag om avrundning av vissa öresbelopp.*

Med bifall till vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt förordnar Hans Kungl. Höghet Regenten att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Gunnel Anderson

Innehållsförteckning

Propositionen	1
Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Lagförslag	2
<i>Utdrag av statsrådsprotokollet den 16 oktober 1970</i>	4
1 Inledning	4
2 Gällande bestämmelser	5
2.1 Regeringsformen (RF)	5
2.2 Lagen (1873:31) om rikets mynt (myntlagen)	6
2.3 Övriga författningar	8
2.4 Myntserien	9
3 Tidigare förslag	10
3.1 Betänkandet »Ny myntserie» (SOU 1966:4)	10
3.1.1 Valörer	10
3.1.2 Storlek, vikt och prägel	11
3.1.3 Metaller	11
3.1.4 Remissbehandlingen	12
3.2 Motioner i riksdagen	12
4 1966 års myntkommittés förslag till myntserie	13
4.1 Metallkostnad	13
4.2 Valörer	13
4.2.1 50-öresmyntet	14
4.2.2 1-öresmyntet	14
4.2.3 Kommitténs förslag till valörer	18
4.3 Myntens storlek, prägel och metallinnehåll	19
4.4 Övergång till ny myntserie	24
4.5 Kostnadsfrågan	26
4.6 Ersättningsfrågan	27
5 Remissyttrandena	28
5.1 Valörerna	28
5.2 Storlek, prägel och metallinnehåll	31
5.3 Övergångsbestämmelserna	32
5.4 Ersättningsfrågan	34
6 Departementschefen	35
6.1 Inledning	35
6.2 Myntvalörerna	36
6.3 Storlek, prägel och metallinnehåll	41
6.4 Övergången till ny myntserie	42
6.5 Ersättningsfrågan	44
7 Lagförslag	45
8 Specialmotivering till lagförslagen	45
8.1 Förslaget till myntlag	45
8.2 Övergångsbestämmelser	49
8.3 Förslaget till lag om avrundning av vissa öresbelopp	50
9 Hemställan	51
<i>Utdrag av lagrådets protokoll den 29 oktober 1970</i>	52
<i>Utdrag av statsrådsprotokollet den 30 oktober 1970</i>	53

Förslag till myntserie

Bihang

18 mm
2,68 g
Brons

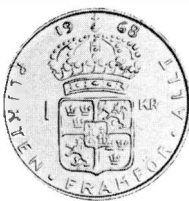
15 mm
1,35 g
Kopparnickel

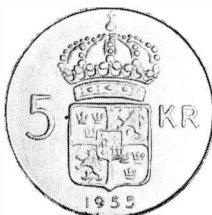
17 mm
2,18 g
Kopparnickel

22 mm
4,5 g
Kopparnickel

25 mm
7 g
Pläterat material

28 mm
9,6 g
Pläterat material